TELUGU PHILOLOGY

PART—II.

ORTHOGRAPHY

AND

ETYMOLOGY

BY

M. SESHAGIRI SASTRI, M. A.,

Professor of Sanskrit and Comparative Philology, Presidency College; Curator, Government Oriental Manuscripts Library; Madras.

MADRAS:

PRINTED BY W. PUSHPARATHA CHETTY & CO.

Kalaratnakaram Press.

1899.

the formation, growth and development of the words of the language, and lay down rules of grammar. But, owing to want of the external comparisons and the limitedness of the internal comparisons, the works written by ancient authors and the amount of the knowledge communicated by them remained in the same imperfect condition in which they originally appeared, notwithstanding the attempts of the later authors to improve, augment and correct them. These defects are seen in the work of Pānini as well as in those of the Dravidian grammarians. To give some instances.

According to Pānini, when the casal suffixes beginning with a vowel are added to noun stems such as srī and bhrū, the syllables iy and uv are inserted between the stems and the suffixes in the places of the final vowels. Thus:—

srī + au = sri + iy + au = sriyau;
bhrū + au = bhru + uv + au = bhruvau;
(au is a noun dual suffix).

Here he assumes that the final vowels ī and ū are elided and that, in their places, the syllables iy and uv are substituted. But we can see easily that the final vowels ī and ū are not elided, but are only shortened, and that y and v are inserted between the shortened vowels and the following vowels. Thus:—

srī + au = sri + y + au = sriyau;
bhrū + au = bhru + v + au = bhruvau.

A similar process takes place in nuvanti, 'they praise';
Nu + anti = nu + v + anti, v being inserted between the root nu, 'to praise', and the 3rd pl. suffix anti.

But according to Pānini the final vowel u disappears, and in its stead uv is inserted. This analysis is as unscientific as the preceding.

The same grammatical processes exist in Telugu also; as,

teliyu = teli + y + u;
taruvu = taru + v + u.
Vishnuvu = Vishnu + v + u.

In these examples y and v are added to the root teli and the words taru and Vishnu respectively to fill up the hiatus between the final vowels i and u of the root and the words and the following vowel u.

But the Telugu grammarians have not noticed them owing to their defective comparisons.

In this matter, the Tamil grammarians are very scientific. According to them, when the vowels i and u and their long forms ī and ū are followed by vowels, y and v are respectively inserted between them. There are many similar defects in the grammar of Pānini; and they are owing to a want of the internal and external comparisons which I have mentioned above.

The same defects and errors exist in Telugu grammars and have remained ever since they were written without improvements and corrections. Some instances of the defects and errors have already been given in the Preface to Part I of the Telugu Philology to which attention is directed.

The present work which is now introduced has been prepared by instituting the internal and external comparisons as far as possible. In my comparative study of Sanskrit and the Dravidian languages, I took care to collect the allied primitive and derivative words, grammatical forms, and words derived from Sanskrit in the Dravidian languages, and to compare them phonologically and sematalogically, that is, with reference to their forms and their meanings. I have thus placed the whole Telugu grammar on a scientific footing and improved the methods of learning and teaching the language. I believe at the same time that there may be errors and defects in this work as in the ancient works which I have tried to improve; and any corrections and improvements suggested will be most thankfully acknowledged. I hope also that this effort of mine will induce other Telugu scholars to devote their attention to the subject and contribute their shares towards the improvement of the teaching and learning of the language and its literature in schools and colleges.

There is no department of knowledge in which man has attained perfection; and from the young child to the highest scholar every one is, and must be, a student. The child reads to obey the parents and masters; the boy, to pass examinations; the youth, to obtain some employment; the teacher, to prepare his students for various examinations; and the scholar, to add to the stock of the knowledge of the subject which he professes to know and make it complete. Of all the kinds of study above mention-

ed the best is the last, the object of which is not to obey and satisfy the superior, nor to pass an examination, nor to obtain a pecuniary benefit, nor to prepare the students for examinations, but to acquire knowledge for its own sake. It is the duty of every educated person to devote himself to this last kind of study and make original researches in the branch of knowledge which he professes to know. Human prosperity in the world depends upon the advancement of knowledge; and the ancient and modern histories of the world furnish us with sufficient instances in corroboration of the truth.

For my own part, I may say, I have from my childhood lived in the company and under the influence of Pandits and have contracted their good habits and love of study for its own sake.

While other persons can select a higher and more useful subject, it has been my humble lot to be devoted to the linguistic and literary field, and that in the much-neglected languages of Southern India, and against the indifference and even adverse criticisms, I have placed before the world the results of my study and research with perfect readiness to take corrections and suggestions most thankfully.

March 1899.

M. S.

శ్రీ

ఆంధ్ర శబ్దతత్త్వము.

అక్షర ప్రకరణము.

—:0:—

వర్ణసంజ్ఞ.

1. సంస్కృతభాషకు వర్ణంబులు నలువదితొమ్మిది.

అచ్చులు - ౧౬.

అ ఆ ఇ ఈ ఉ ఊ ఋ ౠ ఌ ౡ* ఏ ఐ ఓ ఔ అం అః.

అం, అః—వీనియందు అకారము ఉచ్చారణార్థము.

ం అనునది అనుస్వారము, బిందువు;

ః అనునది విసర్గము.

అందు హ్రస్వములు-౫.

అ ఇ ఉ ఋ ఌ.

దీర్ఘములు - ౯.

ఆ ఈ ఊ ౠ ౡ ఏ ఐ ఓ ఔ.

---

* ఇది సంస్కృతమందుఁగూడ వ్యవహారములోలేదు. మంత్రశాస్త్రమందుమాత్రము ఉపయుక్తమయియున్నది.

హల్లులు - ౩౩.

క ఖ గ ఘ ఙ; చ ఛ జ ఝ ఞ; ట ఠ డ ఢ ణ; త థ ద ధ
న; ప ఫ బ భ మ; య ర ల వ శ ష స హ.

2. ప్రాకృతమునకు వర్ణములు నలుబది.

అచ్చులు - ౧౦.

అ ఆ ఇ ఈ ఉ ఊ ఏ ఓ అం అః.

హల్లులు - ౩౦.

క ఖ గ ఘ చ ఛ జ ఝ ట ఠ డ ఢ ణ త థ ద ధ న ప
ఫ బ భ మ య ర ల వ స హ ళ.

3. ప్రాకృతంబునందులేని వర్ణంబులు-౧౦.

ఋ ౠ ఌ ౡ ఐ ఔ ఙ ఞ శ ష.

4. దేశ్యతద్భవరూపమయిన ఆంధ్రమునందు ముప్పది యాఱు వర్ణంబులు.

అచ్చులు - ౧౪.

అ ఆ ఇ ఈ ఉ ఊ ఎ ఏ ఐ ఒ ఓ ఔ ం ఁ.

హల్లులు - ౨౨.

క గ చ ౘ జ ౙ ట డ ణ త ద న ప బ మ య ర ల వ స హ ళ.

5. ఋ ౠ ఌ ౡ ః ఖ ఘ ఙ ఛ ఝ ఞ ఠ ఢ థ ధ ఫ భ శ ష ఇవి తత్సమాన్యదేశ్యంబులంగలసి యాంధ్రంబునం జేరుచున్నవి.

6. కకారము మొదలు మకారమువఱకుఁగల వర్ణములు అయిదువర్గములుగా భాగింపఁబడియున్నవి.

వర్గము = సమూహము.

క ఖ గ ఘ ఙ	...	...	క వర్గము.
చ ఛ జ ఝ ఞ	...	...	చ వర్గము.
ట ఠ డ ఢ ణ	...	...	ట వర్గము.
త థ ద ధ న	...	...	త వర్గము.
ప ఫ బ భ మ	...	...	ప వర్గము.
య ర ల వ	...	...	ఇవి అంతస్థములు.
శ ష స హ	...	...	ఇవి ఊష్మములు.

అ ఆ క ఖ గ ఘ ఙ హ ః	ఏనికి నుత్పత్తిస్థానము కంఠము.		
ఇ ఈ చ ఛ జ ఝ ఞ య శ	,,	,,	తాలువులు.
ఋ ౠ ట ఠ డ ఢ ణ ర ష	,,	,,	మూర్ధము.
ఌ ౡ త థ ద ధ న ల స చే జే	,,	,,	దన్తములు.
ఉ ఊ ప ఫ బ భ మ	,,	,,	ఓష్ఠములు.
ఙ ఞ ణ న మ	,,	,,	నాసిక.

ఏ ఐ వీనికినుత్పత్తిస్థానము కంఠతాలువు.
ఓ ఔ ,, ,, కంఠోష్ఠము.
వ ,, ,, దంతోష్ఠము.
ం ఁ ,, ,, నాసిక.

—:o:—

వర్ణధర్మము.

7. అనుస్వారము.—హ్రస్వమునకు వెనుక వచ్చెడు పూర్ణానుస్వారము ఖండముగా మాఱును. సంస్కృత పదమునందు పూర్ణము ఖండముకాదు.

ఉ. అడంగు ... అడఁగు.
కడంగు ... కడఁగు.
మడంగు ... మడఁగు.
తొలంగు ... తొలఁగు.

8. దీర్ఘముమీఁద వచ్చెడు అనుస్వారము తఱుచుగా ఖండముగానే యుండును.

ఉ. వాఁడు ... (అవండు). ఇచ్చట ప్రాదాదియందుండు అకారము వకారమునకు వెనుకనుండు అకారస్థానములోఁఆ దేశముగావచ్చి ఆకారము కాఁగా, వాండు అని సిద్ధించును. ఈవిధిచే వాఁడు అనియగును.

వీఁడు ... అ. ఇవన్=వీండు=వీఁడు.
వేఁఢు ... అ. ఎవన్=ఎవండు=వేండు=వేఁడు.
పూఁట ... అ. పొఴుదు=పూండు=పూఁట.

పూఁబోఁడి = పూవునుపోలినది = పూఁపోనిది = పూఁపోఁది. లివర్ణలోపము. నకారములతోఁ జేరిన అచ్చులకు లోపము. వు లోపము. రెండు నకారములకును అర్ధానుస్వారాదేశము. దకారమునకు డకారాదేశము. పకారమునకు బత్వము.

9. బిందువు తత్సమవ్యతిరిక్తములయిన యాంధ్ర శబ్దములయందుఁ బరుషసరళంబులకు ముందుగా నుండుఁగాని తక్కిన వర్ణంబులకు ముందుగా నుండదు.

తెండు — తేరుండు.
రండు — వ్రా + ఉండు = వ్రండు, రేఫకు పరమయిన ఆకారమునకును దానికి పరమయిన ఉకారమునకును అకారాదేశము, ధాత్వాది వకారమునకు లోపము.
పొండు = పో + ఉండు.
రెండు = అ. ఇరండు.

కొంగు, వంగు, గంటు, గండి, వండు, ఇందు, కంప,
క్రంగు, కొంచెము, తంట, గుండు, వంత, ఎందు, చెంప,
కుంగు, కంచము, పంట, చెండు, సంత, మందు, కంబు,
బ్రుంగు, అంటు, ఉండు, మండు, అందు, సందు, చెంబు.

10. పదాదిలఘువుకు పరమైన అనుస్వారమునకు ఖండాదేశము రాదు. ఇంకాదులయందు మాత్రము పాక్షికముగా వచ్చును.

ఉ. ఇంక / ఇఁక } ... ఇని + కాన్.

అఁట / అంట } ... అంటారు. అన్త్యవర్ణ లోపము. ఆకారమునకు హ్రస్వము.

చుండు / చుఁడు } ... చూడుండు అనుదానికి పాక్షికమైన సంక్షిప్తరూపములు. (క్రియా.౪౭ పుట చూ.)

11. పదాంతమునందుండు నకారము ఇకారోకారములతోఁ జేరివచ్చును. ఆ ఇకారోకారములు సంధియందు పాక్షికముగను గుర్వక్షరముతో ముగియుపద్యముతుదను లోపించును.

ఉ. వచ్చెను + కృష్ణుఁడు = వచ్చెను గృష్ణుఁడు - వచ్చెన్గృష్ణుఁడు.
వాఁడు వచ్చెను - వచ్చెన్ - వచ్చె.

ఉ. 'మఱవకనుష్ఠించునది సమంజసబుద్ధిన్':—భారతము.

12. అర్ధానుస్వారము తఱుచుగా లోపించిన హల్లునకు మాఱుగా వచ్చును.

ఉ. దాఁటు అ. తాండు (లుప్తాక్షరము అనుస్వార్యము).
ఊఁదు ,, నీండు.
తోఁడు ,, తోండు.

దాఁగు	అ.	తంగు.
అడఁగు	,,	అడంగు.
తెలుఁగు	,,	తెలుంగు.
పరఁగు	,,	పఱంగు.
మ్రోఁగు	,,	ముఱంగు.
ఏఁపు	,,	ఎఱుంబు (ఱకారలోపము).
మూఁడు	,,	మూన్ఱు నకారలోపము, ఱకారమునకు డత్వము.
ఎఱఁగు	,,	ఇఱంగు.
దాఁక(తాఁక)	,,	తనైక్కు–మ్, క. తనక, తె. తనుక, దనుక, దాఁక, తకారమునకు దత్వము.
ఈఁక	,,	ఇఱక్కై (ఱకారలోపము), ఇకారమునకు దీర్ఘము.
మోఁకాలు	,,	ముఱంగాల్, క. మొణగాలు; ణకారలోపము, పూర్వాచ్చునకు దీర్ఘము.
వేఁత		వేయు+త.
మేఁత		మేయు+త.

ఇట్లు యుకారాంతధాతువులకు భావార్థక ప్రత్యయమయిన తకారము పరముకాఁగా, యు లోపమును దానిచోట నర్ధానుస్వారమును అగును.

కొన్నిపదంబులలో కారణములేకయే అదివచ్చును.

ఉ. పోఁక	సం.	పూగ.
ఏఁడికోల	,,	ఈషా.

	ఎలుఁగు	అ.	ఎణ్ణు.
ఒదవు	(ఒసఁగు)	,,	ఉదవు.
	పీఁట	సం.	పీఠమ్.
	తోఁక	అ.	తోకై.
	పులుఁగులు	,,	పుళ్గళ్.
	వాఁడి	,,	వడి.

కొన్ని పదంబులలో నుండవలసినది లుప్తమయియున్నది.

ఉ. ఎలదోఁటు అర. ఇళన్దోట్టమ్.

ఇళన్ అనుపదముయొక్క తుది నకారస్థానములో నర్ధానుస్వార ముండవలయు.

ఆకు ,, అడగు = పత్రము.

ఆఁకె, ఆఁకెల, ఆఁగలడు.

ఈ పదమునందు డకారమునకు లోపమును పూర్వస్వరమునకు దీర్ఘాదేశమును రాఁగా ఆకు అను పదమువచ్చినది. లోపించిన డకారస్థానమునందు అర్ధానుస్వార ముండవలయు. ఆఁకు

ఈ విషయమును సవిస్తరముగా అర్ధానుస్వారతత్త్వము అను గ్రంథమునందు చూడుము.

13. రేఫములు రెండువిధములు; లఘువు (ర), అలఘువు (ఱ) అని. అలఘురేఫమునకు శకటరేఫమనియు పేరు.

శకటరేఫము ద్రావిడభాషయందేగాని సంస్కృతమందు రాదు. ఇది తఱుచుగా ఏ ద్రవిడపదంబులందుండునో ఆపదంబులందే తెలుఁగునను వచ్చును.

తె.	అ.
ఉ. వేఱు	వేఱు.
చిఱు	శిఱు.
ఱెక్క, ఎఱక	ఇఱక్కై.
చెఱ	శిఱై.
ఎఱచి	ఇఱైచ్చి.
ఏఱు	ఆఱు.
తెఱచు	తిఱ.

తె.	అ.
మాఱు	మాఱు.
కొఱ	కుఱై.
ఒఱ	ఉఱై.
మఱచు	మఱై.
ఉఱిది	ఉఱుది.
ఆఱు	ఆఱు-సంఖ్య.
అఱచు	అఱై.

14. కొన్ని ద్రవిడపదంబులందలి సాధారణ రేఫమునకు మాఱుగాఁ దెనుఁగుపదంబులందు శకటరేఫమువచ్చును.

తె.		అ.	
ఉ. వఱ (చేయువఱకు)	...	వరై.	
తెఱప	...	తెరిపై.	స్త్రీ.
తీఱు	...	తీర్, ముగియు.	
ఎఱుపు	...	ఎరుపై, రక్తము.	
తఱియు	...	తరి, అతిక్రమించు.	త్యా.
తేఱు	...	తేరు.	

15. హల్లుతోఁ జేరునపుడు శకటరేఫము లఘువగును.

ఉ. ఆఱుచు	...	ఆర్చు.
మాఱుచు	...	మార్చు.
కూఱుచు	...	కూర్చు.
పాఱుచు	...	పార్చు.
తేఱుచు	...	తేర్చు.

16. శకటరేఫము కొన్నిచోట్ల డకారమున కాదేశము గాను వచ్చును.

ఉ. పడుచు ... పఱచు, పడుధాతువునకు ప్రే. రూపము.

చెడుచు ... చేఱచు, చెడుధాతువునకు ప్రే. రూపము.

కఱచు ... అ. కడి, అచు ప్రత్యయము పరముకాఁగా కడచు అనివచ్చి కఱచుఅయినది.

17. శకటరేఫము రేఫలకారములకు ఆదేశముగను వచ్చును.

ఉ. చూపఱు ... చూపు+వారలు=చూపరులు=చూపర్లు=చూపఱు.

పగఱు అ. పగైవర్+ఉలు=పగవర్లు=పగఱు.

విటకాఱు తె. విటకారులు=విటకార్లు=విటకాఱు.

అందఱు అ. అన్నైవర్+ఉలు=అందర్లు=అందఱు.

ఇందఱు ,, ఇన్నైవర్+ఉలు=ఇందర్లు=ఇందఱు.

ఎందఱు ,, ఎన్నైవర్+ఉలు=ఎందర్లు=ఎందఱు.

ఈపదంబులందు ఱుకారము బహువచన ప్రత్యయమయిన రకార లకార స్థానమందు వచ్చుటచేత ఱుకారాంత బహువచనములకు తృతీయాదివిభక్తి ప్రత్యయములు పరంబగుచో అకారము ప్రత్యయముగా వచ్చునట్లు వీనికిని వచ్చును.

ఉ. అందఱచేతఁ, ఇందఱచేతఁ, ఎందఱచేతఁ.

18. లఘు రేఫమునకు ద్విత్వంబులేదు; శకటరేఫమునకుఁ గలదు.

ఉ. అఱ్ఱు, మిఱ్ఱు, కఱ్ఱు, కఱ్ఱి, గుఱ్ఱము.

19. టకారంబునకు ద్విత్వమువచ్చెడు కొన్ని పదంబులందు ఆ టకారద్వయమునకు ఱకారద్వయంబాదేశంబగును.

	తె.		అ.		సం.
ఉ.	కఱ్ఱి	...	కట్టై	...	కాష్ఠ.
	మిఱ్ఱు, మిట్ట		మేడు.		

20. చిఱు కుఱు మొదలయిన పదములలో ఱ కారము యొక్క ద్విత్వమునకు ట కారద్విత్వమగు.

	తె.	అ.
ఉ.	చిట్టెలుక, చిఱు+ఎలుక.	శిట్టెలి.
	కుట్టుసురు, కుఱు+ఉసురు.	కుఱ్ఱుయిర్.

21. లఘు శకట రేఫములచే పదములు వేఱయి అర్థభేదము నిచ్చును.

ఉ.	అరు = నిండు.	అఱు = సంఖ్య.
	అర = సగము.	అఱ = గది.

నీరు = జలము.	నీఱు = భస్మము. (అ. నీఱు)
పెరుగు = వర్ధిల్లు, దధి	పెఱుగు = ఉద్యమించు.
పెర = తేనెతెట్టె.	పెఱ = అన్యము.
తరి = మథనము.	తఱి = సమయము.
తేరు = రథము.	తేఱు = తేటయగు. (అ. తేఱు)
ఏరు = నాఁగలి.	ఏఱు = నది.
కర = గట్టు.	కఱ = మాలిన్యము.

22. దడలకుఁ గొన్నిపదంబులందు మార్పు అగును.

ఉ. దక్కు	డక్కు.	దిగు	డిగు.
దగ్గఱు	డగ్గఱు.	దాఁగు	డాఁగు.
దెందము	డెందము.	దాపల	డాపల.

23. డణలకుఁ గొన్నిపదములయందు మార్పు అగును.

ఉ. అడఁగు	అణఁగు.
పోఁడి, పోలినది, * పోనిది	పోణి.
తడగము	తణగము.
వడఁకు	వణఁకు.

24. అపదాద్యములయిన గవలకు వినిమయంబగును.

ఉ. వేవురు ... వేగురు.

పలువురు ... పలుగురు.

---

* పూఁబోఁడి చూడుము; పుట ౫.

ఇరువురు	...	ఇరుగురు.
తోవ	...	తోగ.
పవలు	...	పగలు.
మూవురు	...	మూగురు.
నలువురు	...	నలుగురు.
ఏవురు	...	ఏగురు.
ఆఱువురు	...	ఆఱుగురు.
పరుగు	...	పరువు.
పగడము	...	పవడము.
పగలుట	...	పవలుట.
నగుఁబాటు.	...	నవుఁబాటు.
తగులాట	...	తవులాట.
త్రాగుట	...	త్రావుట.
ప్రేఁగులు	...	ప్రేవులు.
ప్రోఁగులు	...	ప్రోవులు.
సోగ	...	సోవ.
ఇగము	...	ఇవము, సం. హిమము.
అవు	...	అగు.
ఇగురాకు	...	ఇవురాకు.
ఈగి	...	ఈవి.
చేగ	...	చేవ.
తీఁగియ	...	తీవియ.
తిగుచు	...	తివుచు.

25. శకారము ఇప్పటిగ్రామ్య భాషలలోనుండినను లాక్షణిక భాషలోలేదు.

ఉ. చేశెను	చేశిన	శానా.
వేశెను	వేశిన	దిరిశెనము.
కోశెను	కోశిన	అగిశ.

లాక్షణిక భాషయందు శకారంబునకు సత్వంబగు.

ఉ. చేసిన, చేసెను, చేసిరి, గరిసె, దిరిసెనము.

ప్రాచీనకాలమున నాంధ్రభాషయందు శకారము ఉపయుక్తమయి యుండినను లాక్షణికులు దానిని గ్రహింపమిచేత నది గ్రామ్యంబునందే యున్నది.

26. శకారము జకారమగును.

తె.	అ.	తె.	అ.
జేన	శాణ్.	జుట్టనవ్రేలు	శుట్టువిరల్.
జీడి	శేరాన్.	జెట్టి	శారైప్పామ్బు.
జోలి	శోల్.	జీంద్రము	శీందల్.

27. ణకారము నకారమగును.

తె.	అ.	తె.	అ.
కన్ను	కణ్.	జేన	శాణ్, కొలంత.
కను	కాణ్.	గానిగ	కాణమ్.
మన్ను	మణ్.	ఎన్ను	ఎణ్.

మిన్ను	విణ్.	పూను	పూణ్.
గోనె	కోణి.	దోని	దోణి.

28. కకారము గకారమగును.

తె.	అ.	తె.	అ.
గనిమ	కణవాయ్.	గొయ్యి	కుటి.
గన్నె	కిణ్ణమ్.	గేదె	కిడా.
గిల్లు	కిళ్.	గుచ్చు	కో.
గీయు	కీఱు.	గోవణము	కోవణము.
గీటు	కీఱ్ఱు.	గొండ్లి	కునియల్.
గట్టు	కరై.	గుటి	కుటి.

29. పకారము బకారమగును.

తె.		అ.	తె.		అ.
బదుకు	...	పిళై.	బీద	...	పేదై.
బుగ్గ	...	పోగ్గై.	బొక్క	...	పుళై.
బోలు	...	పొళ్ళల్.	బొంతకాకి		పోత్తు.

30. తకారము దకారమగును.

తె.		అ.	తె.		అ.
దప్పము	...	తడిప్పమ్.	దూయు	...	తూవు.
దబ్బర	..	తబు, తప్పు.	దోవ, త్రోవ		తుఱై.
దాఁక	...	తనైక్కుమ్.	దారువు	...	తురవు.
దాఁటు	...	తాణ్డు.	దక్కు	...	తంగు.
దిద్దు.	...	తిరుత్తు.	దోఁటి	...	తురడు.

31. టకారము తకారమగును.

తె.		అ.	తె.		అ.
టేకు	...	తేకు.	టెంకాయ	...	తేంగాయ్.

32. ళకారము లకారమగును.

తె.		అ.	తె.		అ.
పిల్ల	...	పిళ్ళై.	కల్లు	...	కళ్.
కొల్ల	...	కొళ్ళై.	పులుఁగులు	...	పుళ్గళ్.
పల్లము	...	పళ్ళమ్.	ఉల్లము	...	ఉళ్ళమ్.
వెలి, వెండి	...	వెళ్.	కల్ల	...	కళ్ళము.

33. ఴకారము యకారమగును.

పొయ్యి	...	పుఴై.
గొయ్యి	...	కుఴి.
నూయి	...	నుఴై.

రకారమగును.

తె.		అ.	తె.		అ.
పురుగు	...	పుఴు.	మోకాలు	...	ముఴంకాల్.
క్రిఁదొడ	...	కీఴ్ తొడై.	పరఁగు	...	పఴంగు.
ప్రాఁగెంపు	...	పఴంగెంపు.	ప్రోఁగు	...	ముఴంగు.

డకారమగును.

తె.		అ.	తె.		అ.
కడుగు	...	కఴువు.	అడుగు	...	అఴై, పిఴు.

తె.		అ.	తె.		అ.
పిండు	...	పిటి.	పగడము	...	పవళమ్.
పాడు	...	పాల్.	కూడు	...	కూల్.

34. యకారము కొన్ని పదములమధ్యమున సకారమగును.

తె.		అ.
ఊసురు	...	ఉయిర్.
పసిండి పయిండి పైండి	...	అ. పైం=పైన్+ఇ=పైండి= పయిండి. అనుస్వారమునకు నకారాదేశము, ఇకారము అంత ప్రత్యయము, అనుస్వారమునకును ఇ ప్రత్యయమునకును నడుమ డకారాగమము. ఐకారస్థానములో అయి వచ్చినది.

35. కొన్ని పదములయంతమున నకారమునకు ఇ ఉ ప్రత్యయము పరమగుచో డకార మాగమముగ వచ్చును.

వాఁడు	అ.	అవన్. అవన్ + ఉ = అవన్ + డ్ + ఉ = అవండు = వాఁడు. ఇట్లు
వీఁడు	అ.	ఇవన్ ఇవండు
ఎవండు వేఁడు	,,	ఎవన్ వేండు.
ఆతండు	,,	అవన్.
ఈతండు	,,	ఇవన్.

వేఁడి అ. వెం, వెన్+ఇ, వెన్+డ్+ఇ = వెండి = వేఁడి. వెండిలోని ఎత్వమునకు దీర్ఘము రాఁగా అర్ధానుస్వారము పూర్ణానుస్వారమునకు వచ్చెను.

మామిడి ,, మావిన్ క. మావిన, మావిన్+ఇ = మామిన్+డ్+ఇ = మామిడి, మావిడి. వేఁడిశబ్దమువలెనె వచ్చినది. మావిన్ అనుదాని వకారమునకు పాక్షికముగ మత్వము.

పైఁడి } అ. పైం; 36-వ విధిఁజూడుము.
పయిఁడి }

36. పదాంతమున మకారపూర్వక మయిన బకారము లోపించును.

తె.		అ.
నోము	...	నోమ్బు.
పాము	...	పామ్బు.
ప్రేము	...	పెరమ్బు.
తూము	...	తూమ్బు.
వేము	...	వెమ్బు.
నుసుము(సూక్ష్మమశకము)	...	నుశమ్బు.

37. కొన్నిపదములలో దకారమునకు జకారము అగును. ౧౩-౨.

ఉ. జూదము ... జూజము.
అవుదు ... అవుజు.

జవాది ... జవాది

జొద్దు ... జొజ్జు.

విరవాది ... విరవాజి.

38. కలిక్యాదుల మధ్యాచ్చునకు లోపము పాక్షికముగ నగును. ౧౩౧.

ఉ. కలికి ... కల్కి.

ములికి ... ముల్కి.

పొలంతి ... పొల్తి.

బుడిపి ... బుడ్పి.

ఉనికి ... ఉన్కి.

39. ఆంధ్రపదంబుల మధ్యంబుననుండు న, డ, ర, ల, లయుత్వంబునకు లోపంబు బహుళంబు. ౧౩౧.

ఉ. కినుక ... కిన్క.

కానుక ... కాన్క.

గాడుపు ... గాడ్పు.

చేరుచు ... చేర్చు.

తూలుచు ... తూల్చు.

40. అబ్బురాదులయందుఁ ఉత్వలోపంబు బహుళంబు.

ఉ. అబ్బురము ... అబ్రము.

కప్పురము ... కప్రము.

అప్పుడు ... అప్డు.

ఇప్పుడు ... ఇప్డు.

ఎప్పుడు	...	ఎప్డు.
చప్పుడు	...	చప్డు.
నెత్తురు	...	నెత్రు.
అటులు	...	అట్లు.
ఇటులు	...	ఇట్లు.
ఎటులు	...	ఎట్లు.

41. కొన్నిపదంబులందు ద్వితీయాక్షర దీర్ఘంబునకు హ్రస్వంబు విభాషనగు.

ఉ.	ఆరాటము	...	అరటము.
	అంకాపొంకములు	...	అంకపొంకములు.
	కొమారుండు	...	కొమరుండు.

42. నామాంతంబునందలి ఇయకు ఎకారాదేశంబగు.

ఉ.	కన్నియ	...	కన్నె.
	జన్నియ	...	జన్నె.
	వన్నియ	...	వన్నె.
	కొంచియము	...	కొంచెము.
	కొండియము	...	కొండెము.

సందియము, కాటియ మొదలయిన శబ్దంబులయందు లేదు. ముత్తియము మొదలగువానికి పాక్షికంబుగ ఇకార లోపంబు.

ఉ.	ముత్తియము	ముత్తెము	ముత్యము.
	పల్లియము	పల్లెము	పళ్యము.
	వీడియము	వీడెము	వీడ్యము.

43. కొన్ని పదములందు యకారమునకు దకారాదేశంబగు.

ఉ. బల్లిదుండు } ... అ. వలియవ౯.
బలియుండు }

బెట్టిదుండు ... బెట్టియుండు, బెట్టు గౌరవము, ఉద్ధతి.

బెడిదుండు ... బెడియుండు, బెడి, బెడిదము.

బల్లిదుఁడు అను శబ్దమునకు అ. వల్లవ౯ అనుదానిని మూలపదముగా పెట్టుకొని వకారమునకు దకారాదేశము వచ్చినదనియుఁ జెప్పవచ్చును.

44. కొన్ని పదములందు వకారమునకు తకారాదేశంబగు.

తె.		అ.
పగతుండు	...	పగైవ౯, పగవుండు.
కమ్మవిల్తుండు	...	కరుంబువిల్లవ౯, విల్లువుండు.
మార్తుండు	...	మారువ౯, మారువుండు.

45. కొన్ని పదంబులందు చకారమునకు కకారమగు.

తె.		అ.
ఉ. కెందామర	...	శెందామరై.
కినియు	...	శిన.

46. కొన్ని పదంబులందు కకారమునకు చకారమగు.

ఉ. చులక ... శులు.
చెడు ... కెడు.

చినుగు	...	కిఱి.
చీలు	...	కీళ్.

47. ణకార లకారములకును ణకార రేఫములకును నకార రేఫములకును మధ్యమున డకారము పుట్టును.

	తె.		అ.
ఉ.	తాండ్ర	...	తాన్ఱి
(ణ+ల)	గొండ్లి	... కన్న.	కుణియల్. కునియిల్ = కున్లి = కుండ్లి = గొండ్లి.
(ణ+ల)	గాండ్లవారు	...	గాణముల వారు = గాణాల వారు. గాండ్లవారు = కాకు గత్వము.
(ణ+ల)	పెండ్లి	...	పెణ్ణిల్ = పెణ్ 'పడుచు' ఇల్, 'ఇల్లు'.
	పెండ్లాము	...	పెణ్ణిలమ్, పెణ్, 'పడుచు' ఇల్లమ్ 'ఇల్లు'.
(ణ+ర)	జేండ్రవారు	...	శేణియరవరు = శేణ్రవారు = జేండ్రవారు సం. శ్రేణి, శిల్పులపంక్తి.
(న+ర)	వాండ్రు	...	వారలు = వాన్రు = వాండ్రు, రేఫమునకు నత్వము లకారమునకు రేఫము.
(న+ర)	పండ్రెండు	...	పది + రెండు = పన్ + రెండు = పండ్రెండు. పదియొక్క ఇకారమునకు లోపము దకారమునకు నత్వము.

48. అంటారు పదముయొక్క వికృతియయిన అంట అనుపదమునందును, అటు, ఇటు, ఎటు అను సర్వనామవిశేషణ మందును గ్రామ్యభాషలో టకారమునకు షత్వము అగును.

ఉ. వచ్చినారష, పోయినారష, అషువంటి, ఇషువంటి, ఎషువంటి.

49. రేఫము పరముగాఁగల పదాది వకారమునకు లోపంబు బహుళంబుగ నగు.

ఉ. రా - వ్రా	అ. వర్ + అ
రమ్ము - వ్రమ్ము	అ. వారుమ్ + ఉ.
రాక - వ్రాక	అ. వరుకై.
ఱాయి	అ. వరై (పర్వతము); దీనికి ఇ ప్రత్యయముచేరగా, వ్రాయి అనివచ్చును. వకారలోపముచేత రాయి అని సిద్ధించును. లఘురేఫమునకు ఱాదేశంబు.
రేపల్లె	వ్రేపల్లె.

50. ణ య ళ ఈ వర్ణములును యకారమును ఉ ఊ ఒ ఓ ఔ ఈ అచ్చులతోఁజేరిన వకారమును దేశ్య తద్భవ పదంబులందు మొదట రావు.

—:O:—

వర్ణసమీకరణము.

51. పదంబులయందుండెడి ఒకయక్షరము మఱియొక దాని స్వరూపమునుగాని సమాన రూపమునుగాని, పొందుట.

ఉ. అడుగు+ఇ = అడిగి. అడుగుధాతునకు భూతార్థక క్రియా విశేషణ ప్రత్యయమయిన ఇ

చేర్పఁగా డుకారమునఁముందు

ఉత్తునకు ఇకారము.

కలిమి + ఉలు = కలుములు. కలిమి శబ్దమునకు బహువచన ప్రత్యయమైన ఉలు చేర్పఁగా మకారమునకు ముందుండు ఇకారమునకు ఉకారము.

పదుగురు = పది + వారు } = పదువురు } పది శబ్దముయొక్క తుది ఇకారమును వారుప్రత్యయము నందుండు ఆకారమును అంతోకారమును బట్టి ఉత్వంబుఁ బొందెను.

చేసితివి = చేసిన + ఈవు = చేసినీవు = చేసినివి = చేసితివి. ఈవు ప్రత్యయముయొక్క ఊకారము ముందఱనుండెడు ఇకారమును బట్టి ఇత్వమునుబొందెను. నకారమునకు తకారము. క్రియాప్రకరణమున ౩౬ వ పుట చూడుము.

(చేసితిరి = చేసిన + ఈరు = చేసినీరు = చేసినిరు = చేసితిరి.) ఈరు ప్రత్యయము యొక్క ఉత్తునకిత్వము.

చేసితిమి = చేసిన + ఏము = చేసితేము = చేసితిము = చేసితిమి. ఏము ప్రత్యయముయొక్క ఉత్తునకిత్వంబు.

చేయుదను = చేయువ + ఏను = చేయుదేను = చేయుదును. ఏను ప్రత్యయముయొక్క ఉకారమునుబట్టి ఏకారమునకు ఉత్వము.

చేయుదుము = చేయువ + ఏము = చేయుదెము = చేయుదుము. పైదానిని చూడుము. ఈప్రక్రియ

తెనుఁగునందు నామములయం
దును, క్రియలయందును మెండు
గా వచ్చును.

భూతార్థకమయినది ఇత్ ఆగమము. దీని తకారమునకు చేసిన, చేసినాఁడు అనుక్రియలలో నత్వము. చేసితివి మొదలయిన మధ్యమోత్తమపురుషంబులలోని నాల్గురూపముల యందు ఇతాగమముయొక్క తకారము మాఱకయుండును.

—:0:—

వర్ణవిభేదనము.

52. ఒకవర్ణము ఒకపదంబునందు రెండుసార్లువచ్చిన యెడల నొకదానిని మార్చుట.

ఉ. బాలు+ఉలు=బాలురు.

ఉలు ప్రత్యయముయొక్క లకారము రేఫమయ్యెను.

అర్థించు + ఇంచు = అర్థింపించు.
వచించు + ఇంచు = వచింపించు.

రెండు ఇంచుప్రత్యయములు వచ్చుటచేత చకారద్వయము ఒకపదమునందు ప్రాప్తముకాఁగా మొదటి యించుప్రత్యయము యొక్క చకారము పకారముగా మార్చఁబడినది.

—:0:—

పదప్రకరణము.

53. తెలుఁగు పదములు అజంతములుగానే యుండును. పదాంతములందు హల్లులు వచ్చినయెడల వానికి అచ్చులు చేర్పఁబడును.

	తె.	అ.	తె.	అ.
ఉ.	తేరు	తేర్.	ఎవరు	ఎవర్.
	వేరు	వేర్.	నేను	నాన్.
	నీరు	నీర్.	తాను	తాన్.
	కొను	కొళ్.	రోలు	ఉరల్.
	కను	కాణ్.	చెదలు	శిదల్.
	తిను	తిన్.	ఎదురు	ఎదిర్.
	చెల్లు	శెల్.	విల్లు	విల్.
	వారు	అవర్.	కల్లు	కళ్.
	వీరు	ఇవర్.	నార	నార్.

కావ్యములయందు పాదాంతంబునందును సంధియందును అసంయుక్తనకారలకార రేఫములకు పరమయిన ఉకారమునకు పాక్షికముగా లోపము.

ఉ. కురుల్విరిసి. చదువుల్ పడసెన్. ద్రిమానుపడె. వత్తురువారు.

కురులువిరిసి. చదువులు పడసెన్. ద్రిమాన్పడె. వత్తుర్వారు.

54. యకారాంత నామపదమునకు అంతమందు అకారేకార్యములు వచ్చును.

తె.	అ.
ఉ. కాయ	కాయ్.
వాయి	వాయ్.
నేయి }	
నెయ్యి }	నెయ్.

55. పదాంతమునందుండు ప్రత్యయములకు సముచ్చయార్థకమయిన ఉన్, ఇన్ ప్రత్యయములును అవధారణార్థకమయిన అకారమును నిరర్థకముగా వచ్చును.

ఉ. రామునకున్ }	
రామునకు }	కు + ఉన్ = కున్.
రామునికిన్ }	
రామునికి }	కి + ఇన్ = కిన్.
చేయక	చేయచు + అ.

చేయుచు అను వర్తమానార్థకక్రియావిశేషణమునకు ఎదురయిన వ్యతిరేకక్రియావిశేషణము చేయచు అనియుండవలయు. దానికితుదిని అప్రత్యయము చేరఁగా చేయచ అని మాఱును. చకారమునకు కత్వమురాఁగా చేయక అనురూపము సిద్ధించును. అరవమునందు శెయ్దు అనుదానికి వ్యతిరేకరూపము శెయ్యాదు అని ఉకారాంతముగానుండును. చేయచు అనుశబ్దమునకు అంతమున అకారమువచ్చినట్లు కన్నడమునందు గెయ్యదుశబ్దమునకు ఎకారము అంత్యప్రత్యయమురాఁగా గెయ్యదె అని అగును.

చేయక, శెయ్యాదు, గెయ్యదె.

56. 53-వ విధినిబట్టి ధాతువులన్నియు ఉకారాంతము లగును. అట్లు ఉకారము నంతమందు చేర్పఁగా సంధివలన అనేకవర్ణవికారములుగలుగును. వానిని క్రియాప్రకరణములోఁ జూడవచ్చును. కొన్ని యుదాహరణములు ఇక్కడ నియ్యఁబడును.

	తె.	అ.	తె.	అ.
ఉ.	వచ్చు	వా.	మఱచు	మఱి.
	తెచ్చు	తా.	ఈడ్చు	ఇఱు.
	ఇచ్చు	ఈ.	ఏడ్చు	అఱు.
	నొచ్చు	నో.	వుచ్చు	పెఱు.
	నడచు	నడ.	చినుఁగు	కిఱి.
	తెఱచు	తెఱ.	వ్రయ్యు	విరి.
	కడచు	కడ.	గ్రొయ్యు(పల్లమగు)	కుఱి.
	కరఁగు	కరై.	వ్రాయు	వరై.— క్రియా
	మఱఁగు	మఱై.		ప్రకరణము చూడుము.

57. సామాన్యంబుగ ప్రత్యయాంతమునందలి నకారము ద్రుతమని చెప్పఁబడును. (ద్రుతము=కరఁగినది). లోహమువలె కరఁగి వేఱు హల్లులతో సులభముగాఁ జేరుటచేత నాఁపేరు దానికివచ్చినది. ఈవిషయము సంధిప్రకరణమందు తెలియవచ్చును. ఆ నకారము దానితోఁ జేర్పఁబడెడు అచ్చులతోఁగూడి యుండినను పలుమాఱు లోపించియుండును. పద్యంబులయందు సంధివిధులను అనుసరించి లోపించియు లోపింపకయునుండును. లౌకికవ్యవహారమునందు పలుమాఱు లుప్తమగును.

ఉ. చేత - వలన - చేయఁగా - పలికె.

58. నకారము అంతమునఁ గలిగిన పదములు ద్రుత ప్రకృతికములు అనఁబడును.

ఉ. ౧. నామవిభక్తిప్రత్యయములలో

ద్వితీయ.	అన్	లతన్.
	ఇన్	హరిన్.
	ఉన్	శంభున్.
తృతీయ. }	అన్	కంటన్.
సప్తమి. }	అన్	ఇంటన్.

౨. దేశకాలవాచకములయిన యనేక క్రియావిశేషణములు ఈ అన్ ప్రత్యయము అంతమందుఁగలిగిననామములు.

ఉ. చేతన్, చేన్. చేయి+అన్ ఈ పదము తృతీయా విభక్త్యర్థమునందుఁ బ్రయోగింపఁబడును.

తోడన్, తోన్	తోడు+అన్.
అంతటన్	అంత.
ఇంతటన్	ఇంత.
ఎంతటన్	ఎంత.
అచ్చోటన్,అచ్చోన్	అచ్చోటు.
ఇచ్చోటన్,ఇచ్చోన్	ఇచ్చోటు.
ఎచ్చోటన్,ఎచ్చోన్	ఎచ్చోటు.
లోనన్,లోన్.	అ. ఉల్లినాల్, ఉల్లాల్.

ఆవలన్ *	ఆవలు.	
ఈవలన్	ఈవలు.	
ఏవలన్	ఏవలు.	
క్రేవలన్	క్రేవలు.	అ. కీఴ్ పుఱమ్.
వెలుపలన్	వెలుపలు.	
లోపలన్	లోపలు.	
దాపలన్	దాపలు.	
వలపలన్	వలపలు.	
పక్కన్	పక్క	
ముందరన్	ముందరు.	అ. మున్నర్.
ఎదుటన్	ఎదురు.	
కతనన్,కతమునన్	కతము = కారణము.	
ఒద్దన్, వద్దన్	అ. ఉఴియాల్, ఉఴి=సమీపము. తె. ఒద్ద.	
వలనన్	వలను.	
వల్లన్	వలనన్ = వల్నన్, వల్లన్. నలోపము లకారమునకు ద్విత్వము.	
పిమ్మటన్	అ. పిన్బు.	
దెసన్	దెస.	సం. దిశా.
క్రిందన్	క్రిందు.	
మీఁదన్	మీఁదు	
పైనన్	పై+ఇన్+అన్ అ. మేల్,మేలినాల్.	

---

* ఆవలు ఈవలు, ఏవలు క్రేవలు, లోపలు వలుపలు, దాపలు ఈ పదములు, అప్పాల్ ఇప్పాల్, ఎప్పాల్ కీఴ్ప్పాల్, ఉళ్ పాల్ వలప్పాల్, ఇడప్పాల్ అను అరవపదములనుండి వచ్చియుండవచ్చును. అట్లు లేని యెడల పాల్ శబ్దస్థానములో పుఱమ్ అనుపదముకలిగిన అప్పుఱము ఇప్పుఱము మొదలయిన పదములనుండి వచ్చియుండవచ్చును.

పైఁ	పైనన్ శబ్దములోని నకారలోపము.	
బయలఁ, బయటఁ	బయలు.	
తుదఁ	తుద.	
కొనఁ	కొన.	
చివరఁ	చివర.	
కడఁ	కడ.	అ. కడై.
ఎడఁ	ఎడ.	
ఎడలఁ	ఎడను.	
	ఎడను + అన్ = ఎడనఁ. మొదటి నకారమునకు లత్వము. (అందులకు = అందునకు. చూ.)	
ఒకటఁ, ఒక్కటఁ	వీనికిఁ బ్రాతిపదికము తెలియలేదు. అన్ ప్రత్యయము వచ్చియుండుట స్పష్టము.	
కుఱఁగటఁ, కుఱంగటఁ	కుఱంగలి.	అ. కుఱుంగల్.
వెంటఁ	వెన్ను + అఁ.	
వెనుకఁ	అ. వెన్. తె. వెన్ను. కుకారముతోఁ జేరిన వెనుశబ్దము ప్రాతిపదికమయి యుండవలెను.	

3. సముచ్చయార్థకములయిన ఉన్, ఇన్ అవ్యయములు అర్థవిశేషము లేక కు, కి అను చతుర్థీవిభక్తి ప్రత్యయములతో పాక్షికముగాఁ జేరును.

ఉ. కు + ఉన్ = కుఁ, కును.

కి + ఇఁ = కిఁ, కిని.

కున్	రామునకు, రామునకున్.
కిన్	హరికి, హరికిన్.

౪. చతుర్థ్యంతమయిన కొఱ అనుశబ్దము ప్రయోజనార్థమునందు చతుర్థీవిభక్తి ప్రత్యయముగా వచ్చును. దానికిఁ బైఁజెప్పిన విధిచే కొఱకు, కొఱకున్ అని రెండురూపములు గలవు.

౫. అందు అను సప్తమీవిభక్తిప్రతిరూపక ప్రత్యయమునకు సముచ్చయార్థకమయిన ఉన్ప్రత్యయము పాక్షికముగఁ జేర్పఁబడును.

ఉ. అందు రామునియందు
అందున్ రామునియందున్

౬. ఎల్లన్. ఎల్ల + అన్ - అ. ఎల్ల + ఉమ్=ఎల్లామ్. ఎల్లశబ్దమునకుఁ బరముగా సముచ్చయార్థకమయిన అన్ అను అవ్యయము రాఁగా ఎల్లన్ అని అయినది, సకలమును అనియర్థము.

క్రియారూపములలో నకారాంతములు.

౭. భూతార్థక ప్రథమోత్తమపురుషముల ఏకవచనము. ... చేసెన్ చేసితిని వచ్చెన్ వచ్చితిని

౮. భవిష్యదర్థక ప్రథమోత్తమపురుషముల ఏకవచనములు. ... వచ్చున్ వచ్చెదన్

వచ్చెదుఁగా
వత్తును
చేసెదను
చేయుదును.

౯. వర్తమానార్థక నామ విశేషణము. ... వచ్చెదుఁగా
వచ్చెడిఁగా
చేసెడుఁగా
చేసెడిఁగా

౧౦. వర్తమానార్థక క్రియావిశేషణము. ... వచ్చుచుఁగా
చేయుచుఁగా

ఉఁగా ప్రత్యయము అంతమందు రానియెడల, చేయుచు. వచ్చుచు.

౧౧. అనంతర్యార్థక క్రియావిశేషణము. చేయుడుఁగా, అ. శెయ్వదుమ్. చేయుడు, అ. శెయ్వదు. 'చేయుట' ఉమ్ అవ్యర్థకావ్యయము. చేయుటతోఁగా చేసినవెనుక అని యర్థము. (క్రియాప్రకరణము చూడుము.)

౧౨. ఆశీరర్థకము చేసెడుఁగా } అ. శెయ్వదు
చేసెడిఁగా }
కావుతఁగా } అ. ఆగుదల్
కాతఁగా }

౧౩. తుమున్నర్థక క్రియావిశేషణము,...చేయఁగా రాఁగా.

ఇది మొట్టమొదట భావనామము.

రాఁగా + తగును = రాఁదగును. వచ్చుటతగును అనియర్థము.
(క్రియా. ౧౦౮ పు. చూ.)

క్రిందవచ్చు పదములు అన్నంతమయిన వర్తమానార్థక క్రియావిశేషణములు.

ఉ. క్రమ్మరన్	క్రమ్మరు+అన్
క్రచ్చరన్	క్రచ్చరు, నిష్కల్మషముగా, శీఘ్రముగా.
మిగులన్	మిగులు
మరలన్	మరలు
వలెన్	పోలెన్ — అనుధ్ధానివికారము.
పోలెన్	పోలన్ = పోలు+అన్. (కోలెన్-చూ.)
తక్కన్	తక్కు
నిండన్	నిండు
చాలన్	చాలు
కాన్ కన్ గాన్ గన్	అగు + అన్, వర్ణప్లుతిచేత కాన్, గాన్ అగును. (క్రియా.౧౧౧-విధి. చూ.)
కోలెన్	(కొలన్-కొనన్)

ఉ. 'భూపాలుఁడా రామక్షోణికిఁ జన్న నాటఁగోలె'.

౧౮. చేదర్థకక్రియావిశేషణము అన్.

ఉ. అన్. అ. అన్ = ఆయినాల్, అయినన్.

౧౯. అనుధాతువుయొక్క సంభావనార్థక క్రియావిశేషణము ఏన్

ఉ. వినన్ వలతే వినుము వలతు+ఏన్.

కంటేన్ = కి+అంటేన్;

అంటేన్ = అంటివి+ఏన్.

౧౭. కావునన్ } = అగును + అన్, కావును + అన్.
కానన్ } (క్రియా. ౧౩౦ విధి. చూ.)

౧౭. కనుకన్ అ. కాణుంగాల్ = చూచునట్టికాలము నందు. అనఁగాఁ జూచినపక్షమున. (క్రియా.౧౩౦-విధి.చూ.)

59. అజంతమయిన పదమునకు కళయనిపేరు. ద్రుతప్రకృతికము, కళ ఈరెండుసంజ్ఞలకు సంధివిధానమందు ప్రయోజనము.

ఉ. ఒత్తిలి = ఒత్తిలు + ఇ.
మిక్కిలి = మిగులు + ఇ.
మరలి = మరలు + ఇ.
తిరిగి = తిరుగు + ఇ.
వెంబడి = వెన్ను + పడు + ఇ.
కాఁబట్టి = కాన్ + పట్టు + ఇ.

ఇవన్నియును, వీనివంటియితరశబ్దములును ఇ ప్రత్యయము అంతమందుఁ గలిగిన భూతార్థక క్రియావిశేషణములగుటచే ద్రుతప్రకృతికములుగావు.

-కి - అనుచతుర్థీవిభక్తి ప్రత్యయముతో వచ్చెడు అయి అను భూతక్రియావిశేషణము ఇ ప్రత్యయాంతమగుటచే నకారాంతముకాదు. అట్లేపంచమ్యర్థమునందు వచ్చు పట్టి అనుపదమును క్త్వార్థకము.

ఉ. యొుక్క. అ. ఉద్దైయ అను అకారాంత విశేషణ పదముయొుక్క వికృతి. ఉద్దైయ= ఉద్య; ఐకారలోపము. ఉద్ధ;

యకారమునకు గకారము. ఒగ్గ;
ఉత్వమునకు ఒత్వము. ఒక్క;
డకార గకారములకు కత్వము.
(షష్ఠీవిభక్తి చూడుము.)

—:o:—

వర్ణప్లుతి.

(అక్షరములు తమచోటనుండి వేఱొకచోటికి ఎగసివచ్చుట.)

60. కొన్ని పదములలో ఆదియయిన అచ్చు హల్లునకు పరముగాదుమికి అక్కడనుండు అచ్చునకు ఆదేశమగును. అట్టి అ ఇ ఉ లు క్రమముగా ఆ ఏ ఓ అగును.

అ. ఉరల్. తె. రోలు.

ఉరలు. = ఉర్+అ+ఉ+లు.
= ర్+ఉ+లు.
= ర్+ఓ+లు.
= రోలు.

ఉకారము రేఫమునకు వెనక దుమికివచ్చినది. అకారమునకు లోపము. ఉకారము ఓకారమయినది.

అ. విరల్. తె. విరలు.

విరలు = వ్ ఇర్ అ+ఇ+లు.
= వ్ర్+ఇ+లు.
= వ్ర్+ఏ+లు.
= వ్రేలు.

ఉ. ఱెండు. అ. ఇరండు.

ఱేవు. ,, ఇరవు.

ఱేయి. ,, ఇరా.

లేడి. ,, ఇరలై. లకారమునకు డత్వము.

ఱెక్క. ,, ఇఱక్కై.

డెబ్బది. ,, ఎఴుబదు. తె. ఏడు+పది.

లో. ,, ఉళ్.

లోన్. ,, ఉళ్లాల్.

లోనన్. ,, ఉళ్లినాల్.

ఱేఁడు. ,, ఇఱైయన్.

లే. ,, ఇళ.

లే. ,, ఇల్.

లేదు. ,, ఇలదు.

లేవు. ,, ఇల్లవై.

లేఁడు. ,, ఇలన్.

లేరు. ,, ఇలర్.

కాన్, గాన్, కన్, గన్, } ,, అగన్. తె. అగన్.

కండు. ,, అగుండు.

కద్దు. ,, అగుము.

నాన్, అనన్ ,, అనన్. అనుధాతువుయొక్క భావనామము.

వాఁడు. ,, అవన్. తె. అవండు.

వీఁడు. ,, ఇవన్. ,, ఇవండు. ఇచ్చట ఇకారమునకు ఈకారాదేశం బెకాని ఏకారాదేశంబు లేదు.

ఱెప్ప. ,, ఇరప్పై.

రోఁకలి. ,, ఉరోంగల్. సం. ఉలూఖలము.

దాపలు. ,, అ. ఇడప్పాల్ ఢాపలు అని వచ్చినది. డకారమునకు దత్వము రాఁగా దాపలు. అని వచ్చినది. ఆపలు అను పదమును చూడుము.

గోరు. ,, ఉగిర్.

మ్రోఁగు. ,, ములంగు.

క్రొవ్వు. ,, కొఴుప్పు.

క్రోఁతి, కోఁతి. క. కోడతి, కోడగితి. కోడగపదమునకు స్త్రీలింగరూపము.

క్రోవి. అ. కుఴాయ్. క. కొళవి.

ప్రేవు. ,, పిరంబు.

ప్రోలు. ,, పొఱిలు = పట్టణము.

త్రోయు. ,, తుర, తొలై.

ప్రొద్దు. ,, పొఴుదు.

త్రోలు. ,, తురైత్తల్, తులైత్తల్. ప్రిదులు ప్రాలువలె వచ్చినది.

ప్రోయాలు. పురవలి. పురవలను = రక్షకుఁడు. ఈ శబ్దమునకు స్త్రీలింగరూపము.

గ్రొయ్యి. కుఴి.

గ్రుచ్చు. కో, కోర్.

ప్రా, ప్రాఁగెంపు. ,, పఴ, పఴంగెంపు.

క్రొ, క్రొంజాయ. ,, పుదుచ్చాయై.

మ్రాను. ,, మరన్.

మ్రాలు. ,, మరిత్తల్. తకారలోపము. క్రియాసామము ధాతువయినది.

61 అఱవపదంబులు తెలుఁగునకు వచ్చునపుడు వాని లోని అచ్చులును హల్లులును లోపించుటచే సంక్షిప్తములగును.

ఉ. గ్రుడ్డి.	అ. కురుడు.
క్రంగు.	,, కరంగు.
మ్రింగు.	,, మిఱుంగు.
క్రీ.	,, కీఴ్.
క్రిందొడ.	,, కీఴ్‌తొడై.
క్రే, క్రేఁగన్ను.	,, కడై, కడైక్కణ్.
క్రేఁగయి.	,, కడైక్కై.
క్రేవలు.	,, కడైప్పఱమ్ = కడ పార్శ్వము.
క్రుంగు.	,, కురుంగు.
త్రిప్పు.	,, తిరుప్పు.
ప్రిదులు.	,, విరిదల్. క్రియానామము ధాతువైనది.
ప్రబ్బు, పర్వు, ప్రాము, ప్రాఁవు.	,, పరవు. కన్న. పర్బు.
వ్రయ్యు.	విరి.
గ్రచ్చు.	కటిచ్చు. సం. యష్టొతి.

ఈపదంబులందు మొదటియచ్చునకు లోపము.

క్రిందవచ్చు పదంబులయందు మధ్యాక్షరమునకు లోపము.

తె.	అ.	తె.	అ.
ఉ. మందు.	మరుందు.	నిప్పు.	నెరుప్పు.
ఉద్దు.	ఉళుందు.	విప్పు.	విరుప్పు.
దిద్దు.	తిరుందు.	వంగు.	వణంగు.
కప్పు.	కఱుప్పు.	ఒక్కఁడు.	అ. ఒరువఁడు.
ఎద్దు.	ఎరుదు.	పెక్కురు.	తె. పలుగురు.

దవ్వు.	తవ్వైవు.	పెక్కులు.	,, పలుగులు.
మబ్బు.	మఱైవు.	యొక్క.	అ. ఉడైయ.
తీవు.	తిత్తివ్వు.	ఇద్దఱు.	,, ఇరువరు.
వీఁవు.	పిన్బు.	ఇక్కట్టు.	తె. ఇఱుకటము.
జబ్బు.	తాఱ్వు.	బెబ్బులి.	అ. పెరుంబులి.
పప్పు.	పరుప్పు.	కద్దు.	తె. కలదు.
వద్దు.	వలదు.	పిలన్.	పిలువన్.
చూవె.	చూడవె.	సోన్.	సోవన్.
చుమీ / నుమీ	చూడుమీ.	పోన్.	పోవన్.
		ఒల్లక.	వలవక.
చుమ్ము / నుమ్ము	చూడుము.	వద్దు.	వలవదు, వలదు.
		కద్దు.	కలదు.
చుండు. / నుండు	చూడుండు.	పదము / పొదము	పోవుదము.
చేతురు.	చేయుదురు.	అండ్రు.	అనుదురు.
తెత్తురు.	తెచ్చుదురు.	కొండ్రు.	కొనుదురు.
నడతురు.	నడచుదురు.	పిలరు.	పిలువరు.
జాలు.	జాములు.	ఈరు.	ఈయరు.
ఆలు.	ఆవులు.	తేరు.	తేరరు.
చేలు.	చేనులు.	తోన్.	తోడన్.
మీలు.	మీనులు.	చేన్.	చేతన్.
పేలు.	పేనులు.	చోన్.	చోటన్.
దినాలు.	దినములు.	తేన్.	తేరన్.
కతనన్.	కతమునన్.	కోన్.	కొనన్.

ఇట్టిహల్లోపములు తెలుఁగుపదములయందు మెండుగాఁగలవు. వానిని నేను రచియించుచుండెడు ఆంధ్రకోశమునందు వివరముగా జూడవచ్చును.

సంధి.

62. సంధియనఁగా రెండు అక్షరములను జేర్చి యుచ్చరించుట.

ఇది పదబహిస్సంధి. పదాంతస్సంధి అని ద్వివిధంబు.

63. పదములయొక్క అవయవములయిన అక్షరములకు వచ్చెడుసంధి పదాంతస్సంధి.

ఉ. చేతఁ = చేయి + అఁ.

చేతఁ అనునది ఒకపదము. దానికి రెండు అవయవములు. చేయి + అఁ. మొదటి యవయవము యొక్క తుదనుండు ఇకారమునకు లోపము రాఁగా యకారము తకారమయ్యె.

అంద్రు } అనుద్రు.
అందురు }

అనుదురు అను క్రియాపదములోని నకార దకారములతోఁజేరిన ఉకారములకు లోపమురాఁగా, నకార దకారములకును దకార రేఫములకును సంధివచ్చెను.

64. ఒకపదముయొక్క అంత్య వర్ణమునకును మఱియొకపదముయొక్క ఆదివర్ణమునకును వచ్చెడుసంధి పదబహిస్సంధి.

ఉ. రాముఁడు + ఏగెను = రాముఁడేగెను.

పూర్వపదముయొక్క ఉకారమున
కు లోపమురాఁగా దకారము
ఏకారముతో సంధిఁబొందెను.

65. అక్షరస్వరూపమునుబట్టి సంధి రెండువిధములగు.
స్వాభావికసంధి; వికారిసంధి.

స్వాభావికసంధి.—అక్షరములు స్వరూపభేదము లేక
ఉన్నట్టే చేరుట.

ఉ. వచ్చెను రాముఁడు.
సూర్యుఁడు విలసిల్లె.

వికారసంధి—అక్షరములు చేరునప్పుడు రూపభేదము
కలుగుట. ఈసంధి మూఁడువిధములనుండును.

ఆగమసంధి—క్రొత్తవర్ణములు ఆగమముగా వచ్చెడు
సంధి.

ఉ. రాముఁడు = రామున్ + ఉ.
రామున్ + డ్ + ఉ.
రాముండు = రాముండు.

ప్రాతిపదికాంతమయిన నకారమునకును ప్రత్యయోకార
మునకును నడుమ డకారము వచ్చినది. ప్రాతిపదికముయొక్క
ఉపధమైన అకారమునకు ఉత్వము. క్రియా. 39 వ విధి చూ.

పసిఁడి = అ. పయిం + ఇ = పయిన్ + ఇ = పసిన్ + డ్ + ఇ = పసిండి. ఇప్రత్యయము చేరఁగా పయిం శబ్దముయొక్క అనుస్వారమునకు నత్వము. నకారేకారములకు మధ్యమున డకారము ఆగమము.

మామిడి = అ. మావిన్ (క. మావినె) + ఇ = మావిన్ + డ్ + ఇ = మావిండి = మామిండి, వకారము మకారమయ్యె. ఈపదమును ఖండబిందువులేకయే వ్రాయుచున్నారు.

చేయుందు = చేయుమ్ + ఉ = చేయున్ + డ్ + ఉ = చేయుందు. అ. కెయ్ + ఉమ్ = కెయ్యుమ్.

కండు = అ. ఆగుమ్ + ఉ. తె. అగుమ్ + ఉ = అగున్ + డ్ + ఉ = కాండు = కండు. అగుధాత్వాకారము గకారమునకు వెనుకపోయి ఆకారమయ్యె. వర్ణశ్రుతివిధులను చూడుము. కాండు అని యుండవలసినది సంశ్లేషముచేత కండు అయినది.

లోపసంధి—ఉండునట్టి యక్షరమునకు లోపము కలుగుట.

ఉ. కృష్ణుండరిగెను = కృష్ణుండు + అరిగెను. ఉకారలోపము.
మఱేమి = మఱి + ఏమి. ఇకారమునకు లోపము.

ఆదేశసంధి — ఉండెడువర్ణమునకు మాఱుగా వేఱువర్ణము వచ్చుట.

ఉ. చేతన్ = చేయి + అన్. ప్రాతిపదికాంతమునందుండు ఇకారము లోపింపఁగా యకారమునకు తత్వము.

నోటఁ = నోరు + అఁ. రేఫమునకు టత్వము. టత్వము కానిచో నోరఁ.

ఏటఁ = ఏఱు + అఁ. శకటరేఫమునకు టత్వము.

ఎదుటఁ = ఎదురు + అఁ. రేఫమునకు టత్వము. ఎదురఁ అనిటత్వము రాకయునుండును.

చేసి = చేయు + ఇ. ధాత్వంతో కారమునకు లోపము. య కారమునకు సత్వము.

66. అచ్చున కచ్చు పరంబగునపుడు న య ర అ వ లు బహుళంబుగా ఆగమంబులగు.

ఉ. వచ్చినవాఁడు వాఁడేనా

వాఁడేనా = వాఁడె + ఆ = వాఁడే వచ్చినాఁడాయని ప్రశ్నము. పూర్వపదముయొక్క తుదనుండు ఏకారము అవధారణార్థకము. ఆకారము ప్రశార్థకమయిన యవ్యయము. ఏకారమునకును ఆకారమునకు నడుమ నకారము ఆగమమయ్యెను.

మాయత్త = మా+అత్త. యకారంబు అగమంబు.

వారు = అ. అవరు, అ+అరు. అ అనునది తచ్ఛబ్దార్థకమయిన సర్వనామము. అరు బహువచన ప్రత్యయము. వకారము ఆగమము.

తరువు = తరు+ఉ.
గోవు = గో + ఉ
కద్రువ = కద్రు+అ
} వకారము ఆగమము.

ధీరురాలు = ధీర+ఆలు.
గుణవంతురాలు = గుణవంత+ఆలు.
} రేఫము ఆగమము. పదాంతమైన అత్తునకు ఉత్వము.

పేదఱికము = పేద+ఇకము. శకటరేఫము ఆగమము.

67. అకారమునకు అచ్చు పరంబగునప్పుడు అకారమునకు లోపమును యకారాగమమును బహుళంబుగనగు.

ఉ. మేనల్లుఁడు = మేనయల్లుఁడు = మేన+అల్లుఁడు.

పుట్టినిల్లు = పుట్టినయిల్లు = పుట్టిన+ఇల్లు.

68. స్త్రీవాచకములయొక్కయు తత్సమ సంబోధనాంతంబులయొక్కయు అంత్యాకారంబునకు లోపములేదు.

ఉ. అమ్మయిచ్చెను = అమ్మ+ఇచ్చెను.

దూతయితఁడు = దూత+ఇతఁడు.

ప్రియుండయేగుము = ప్రియుండ+ఏగుము.

69. వ్యతిరేక క్త్వార్థకముయొక్క అంత్యాకారమునకు అచ్చుపరంబగునపుడు అల్లోపము విభాషనగు.

ఉ. చూడకయరిగెను = చూడకరిగెను = చూడక+అరిగెను.

70. ఉము, ఉండు, ఉ, ఉరె, ఈప్రత్యయములకు పూర్వముప్రార్థనార్థక కప్రత్యయముయొక్క అకారమునకు లోపము నిత్యము.

ఉ. చేయకుము. చేయకుండు. చేయకు. చేయకురె.

చేయక—గ్రామ్యమునందు ప్రార్థనార్థకము. అ. శెయ్యక్క. దానికి మధ్యమపురుషమునందు ఉము, ఉండు, ఉ, ఉరె ప్రత్యయములు అధికముగావచ్చినవి.

71. పేదాదిశబ్దములకు ఆలుశబ్దము పరముకాఁగా రేఫాగమంబు అగు.

ఉ. పేదరాలు = పేద+ఆలు. జవరాలు=జవ+ఆలు.
బీదరాలు = బీద+ఆలు. అయిదువరాలు=అయిదువ+ఆలు.
ముద్దరాలు = ముద్ద+ఆలు.
బాలెంతరాలు = బాలెంత+ఆలు. మనుమరాలు=మనుమ+ఆలు.
కొమరాలు = కొమ+ఆలు. గొడ్డురాలు=గొడ్డు+ఆలు.

పేద-బీద.	అ.	పైదె=దరిద్రుఁడు, అశక్తుఁడు.
ముద్ద.	సం.	ముగ్ధ=అందగత్తె, తెలియనిది.
బాలెంత.	సం.	బాలవంత్=బిడ్డగలిగినది=ప్రసవవించినది.
జవ.	సం.	యువ, యౌవనశబ్దతద్భవము; జవ్వని.

72. తత్సమాకారాంత శబ్దములకు తుదియకారంబునకు ఆలుపరంబగుచో ఉత్వమును అగును.

ఉ. సమర్థురాలు=సమర్థ+ఉ+ఆలు.

బుద్ధిమంతురాలు=బుద్ధిమంత+ఉ+ఆలు.

పూర్వసూత్రముచే రేఫాగమము.

73. సంబంధార్థక ప్రత్యయములయిన అకారేకారములకు అచ్చుపరంబగునపుడు లోపము లేదు యాగమము అగును.

ఉ. నా+ఇల్లు=నాయిల్లు.

నాయొక్క యిల్లు=నాయొక్క+ఇల్లు.

యొక్క అనునది షష్ఠీవిభక్తి ప్రత్యయము.—

అ. ఉడైయ అనుదానివలనఁ బుట్టినది. ఆ పదములో అకారము సంబంధార్థక ప్రత్యయము.

ఉ. వారియిల్లు=వారి+ఇల్లు.

వారలయిల్లు=వారల+ఇల్లు.

తనయిల్లు=తన+ఇల్లు.

మన, మా, మీ, నీ, నా, వారి, వారల తన, తమ మొదలయినవి సంబంధార్థక ప్రత్యయాంతములు.

(సర్వనామప్రకరణము చూడు.)

74. మధ్యమపురుషక్రియల అంతేకారమునకు లోపంబగు.

ఉ. వచ్చితివిచ్చటికి=వచ్చితివి+ఇచ్చటికి, వచ్చితిరిచ్చటికి=వచ్చితిరి+ ఇచ్చటికి.

75. ప్రథమోత్తమపురుష క్రియల అంతేకారమునకు లోపము వైకల్పికము.

ఇత్తునకు వెనుక అచ్చురాఁగా ఇ లోపంబులేనియెడల యాగమము బహుళంబుగానగును.

అదియేమి / అదేమి	= అది+ఏమి.
అవియేవి / అవేవి	= అవి+ఏవి.
మఱియెప్పుడు / మఱెప్పుడు	= మఱి+ఎప్పుడు.
చేయియిచ్చెను	= చేయి+ఇచ్చెను.
చేయనియెడల	= చేయని+ఎడల.

ఇచ్చట యకారము ఆగమముగా వచ్చుటకు కారణము ఇకారము తాలవ్యమగుటయె. ఇట్లె ఉత్తునకు పరముగా అచ్చువచ్చునపుడు దానికి లోపములేనియెడల వకారము ఆగమమగును. ఇట్లు సవర్ణాగమమువచ్చు నియమము అకారాకారములకు లేదు అచ్చులకు మధ్యమున సంధియందు య వ ర ఱ న లు ఆగమములగును. వీనిలో తఱుచుగావచ్చునవి యకారవకారములు. ఈవిధి ఇకారోకారములకు వెనుక నిత్యము.

పదాంతసంధియందు అ. ఇవర్, తె. వీరు, అ. ఎవర్, తె. ఎవరు అనుపదములందు వకారము సూత్రవిరుద్ధముగా అఱవమునందు ముందువచ్చి తెనుఁగునందును కలిగియున్నది.

76. ఉత్తునకు అచ్చుపరంబగునపుడు లోపంబగును.

వాఁడేగెను = వాఁడు + ఏగెను.
పుష్పంబలరెను = పుష్పంబు + అలరెను.
చేయక = చేయు + అ + క.

పదాంతసంధియందు ఉత్తున లోపములేనియెడ వకారము ఆగమమగును.

తరువు = తరు + వ్ + ఉ.
విష్ణువు = విష్ణు + వ్ + ఉ.
గోవు = గో + వ్ + ఉ.

ఉకార వకారములు ఓష్ఠ్యములగుటచే సవర్ణములు. కాఁబట్టి ఉకారమునకు పరంబుగ వకారాగమము వచ్చునది.

౭౫ వవిధి చూడుము.

77. ప్రథమా విభక్త్యంతములకు పరమయిన పరుషములకు గ స డ ద వలు బహుళముగా నాదేశంబు లగును.

ఉ. రాజు + కొట్టెఁ = రాజుగొట్టెఁ, రాజుకొట్టెఁ.
కృష్ణుఁడు + చూచెఁ = కృష్ణుఁడుసూచెఁ, కృష్ణుఁడుచూచెఁ.
రావణుఁడు + టక్కరి = రావణుఁడుడక్కరి, రావణుఁడుటక్కరి.

భృత్యుఁడు + తెచ్చెన్ = భృత్యుఁడుదెచ్చెన్, భృత్యుఁడు తెచ్చెన్.

రాముఁడు + పలికెన్ = రాముఁడువలికెన్, రాముడుపలికెన్.

రారు + కదా = రారుగదా, రారుకదా.

కూడుదురు + పాయుదురు = కూడుదురు వాయుదురు.

అనియీకార్యము క్రియలకు వెనుకను వచ్చును.

78. తెనుఁగు పదములకంటెఁ బరమ్మయిన సంస్కృతపదంబులయందుండు క చ ట త పలు గ స డ ద వలు గావు.

ఉ. మగఁడు + కరుణించె = మగఁడుకరుణించె.

తమ్ముఁడు + చతురుఁడు = తమ్ముఁడుచతురుఁడు.

కొడుకు + టంకాయుధుఁడు = కొడుకుటంకాయుధుఁడు.

తండ్రిమాట + తథ్యము = తండ్రిమాటతథ్యము.

ఈపని + పుణ్యము = ఈపనిపుణ్యము.

79. ద్వంద్వసమాసమునందు పూర్వపదాంతస్వరమునకు పరమయిన పరుషములకు గ స డ ద వలు ఆదేశంబు లగును.

ఉ. కూర + కాయ = కూరగాయలు.

కాలు + చేయి = కాలుసేతులు.

టక్కు + టెక్కు = టక్కుడెక్కులు.

అన్న + తమ్ముఁడు = అన్నదమ్ములు.

రాక + పోక = రాకవోకలు.

కండతుండెములు, అందచందములు, అప్పచెల్లెండ్రు ఇత్యాది ప్రయోగములును గలవు. "కశ్యపునిభార్య లిరువు రప్పచెల్లెండ్రనిమిషుల నసుర గణములఁగనిరి." నిర్వచనోత్తరరామాయణము. "అక్కచెల్లెండ్రయ్యును." భాగ.

80. కర్మధారయ సమాసంబునందు చిఱు మొదలయిన వానికి అజాదిపదములు పరమగుచో పదాంతస్వరమునకు లోపమును లుప్తసర్వమునకు పూర్వమయిన హల్లునకు ట ద్విత్వమునగు.

ఉ. కుఱు + ఉసురు = కుట్టుసురు. అ. కుఱ్ఱుయిర్.
చిఱు + ఎలుక = చిట్టెలుక. ,, శిఱ్ఱెలి.
కడు + ఆణి = కట్టాణి. ,, కట్టాణి.
నిడు + ఊరుపు = నిట్టూరుపు ,, నెట్టుయిర్పు.
నడు + ఏఱు = నట్టేఱు. ,, నట్టాఱు.

వీనిలో కుఱ్ఱుయిర్ శిఱ్ఱెలి అను అఱవపదంబులందు శక టరేఫద్విత్వమునకు టకారద్విత్వము ఆదేశము.

81. వేముప్రభృతులకును కనుము ప్రభృతులకును సంబంధార్థకమయిన అప్రత్యయము వచ్చును. వేముప్రభృతుల మకారమునకు బిందుపూర్వక పకారమును కనుము ప్రభృతుల మకారమునకు పకారమును ఆదేశంబులగు.

ఉ. వేము + అ + చెట్టు = వేఁపచెట్టు.
పాము + అ + ఱేఁడు = పాఁపఱేఁడు.
నాము + అ + చేను = నాఁపచేను.
అమ్ము + అ + ములికి = అంపములికి.
ఎమ్ము + అ + గూఁడు = ఎంపగూఁడు.
కనుము + అ + గడ్డి = కనుపగడ్డి.
ఇనుము + అ + దారి = ఇనుపదారి.
మినుము + అ + పప్పు = మినుపపప్పు.

ఎనుము + అ + దూడ = ఎనుపదూడ.

జనుము + అ + నార = జనుపనార.

వేము, నాము, పాము, ప్రేము, అమ్ము, ఎమ్ము, వేముప్ర భృతులు. కనుము, ఇనుము, ఉడుము, ఎనుము, జనుము, మినుము - కనుము ప్రభృతులు.

ఈశబ్దములలో కొన్ని అఱవమునందు బకారాంతముగా నుండును. సంధియందువచ్చు పకారము ఆ బకారస్థానమందె వచ్చుచున్నది.

అ. వేమ్బు + అ + శెడి = వేప్పంజెడి.

82. అందు అను సప్తమీవిభక్తి ప్రత్యయము అంతమునందు కలిగినపదమునకు పరంబుగ సమాసమునందు షష్ఠ్యర్థకములయిన, అన్ ఇ ప్రత్యయములు వచ్చును.

ఉ. నాయందు + కరుణ = నాయందు + అన్ + ఇ + కరుణ = నాయందని కరుణ = నాయందలికరుణ. అన్ ప్రత్యయముయొక్క నకారమునకు లత్వము.

✓ 83. ద్రుతప్రకృతికముయొక్క అంత నకారమ్మునకు పరిముగవచ్చు పరుషములకు సరళంబులు ఆదేశంబులగు. ఆదేశములయిన సరళములకు ముందు నకారమునకు సంశ్లేషమును, అనుస్వారాదేశమును, స్వత్వంబును పాక్షికముగ నగును.

సంశ్లేషము నకారము పరమయినహల్లుతోఁ గూడుకొనుట.

స్వత్వము నకారము ఉకారేకారములతోఁ గూడియుండుట.

ఉ. పూచెన్ + కలువలు = పూచెన్గలువలు, పూచెంగలువలు, పూచెఁగలువలు, పూచెనుగలువలు.

కడపటి యుదాహరణంబున స్వత్వంబువచ్చినది. అనఁగా నకారము ఎల్లప్పుడుండునట్లు అచ్చుతోఁజేరియున్నది.

84. సరళస్థిరంబులు పరంబులగునపుడు లోపంబును సంశ్లేషంబును స్వత్వంబును అగును.

ఉ. వచ్చెన్ + గోవులు = వచ్చెగోవులు, వచ్చెన్గోవులు, వచ్చెనుగోవులు. ఉఱిమెన్ + ఘనము = ఉఱిమెఘనము, ఉఱిమెన్ఘనము, ఉఱిమెనుఘనము. వచ్చెంధాత్రీపతి, పాడెంగంధర్వుఁడు - అని కొన్నిచోట్ల నకారము పూర్ణానుస్వారము అగును.

85. సమాసంబునందు ద్రుతంబునకు పరంబయిన ఉకారములోపించును.

ఉ. చిగురుంగైదువు, చిగురుఁగైదువు, చిగురున్గైదువు.

చిగురునుగైదువు అనిరాదు.

చిగురుశబ్దమునకు పరముగ షష్ఠ్యర్థక మయిన ఇన్ప్రత్యయము వచ్చినది. ఇకారలోపము రాఁగా నకారము మిగిలినది దానికి ద్రుతకార్యము.

తలన్ + ప్రాలు = తలంబ్రాలు, తలఁబ్రాలు, తలన్బ్రాలు. తలనుబ్రాలు అనిరాదు.

ఊరన్ + పిచ్చిక = ఊరఁబిచ్చిక, ఊరంబిచ్చిక ఊరన్బిచ్చిక. ఊరనుబిచ్చిక అనిరాదు.

తలన్ ఊరన్ శబ్దములకు అంతమునందుండు అన్ సప్తమీవిభక్తి ప్రత్యయము.

అట్లె కర్మణిప్రయోగంబునందు నకారాంతమైనభావ నామంబు పూర్వపదంబయి ఉత్తరమయిన 'పడు'ధాతుజన్యక్రియలతో సమస్తమయి వచ్చుటచేత నకారమునకు స్వత్వసంధి లేదు.

ఉ. చేయన్ + పడెను = చేయన్బడెను, చేయంబడెను, చేయఁబడెను.

86. ఉదంతమునకు పరంబుగవచ్చు ఇనాగమము పోలికచేత ఋకారాంతమునకు పరంబుగను వచ్చును.

ఉ. ధాతృ + అనుమతి = ధాతృననుమతి.

సంస్కృత పదంబులందు ఋకారమును రుకారమువలెనే యుచ్చరించుట ఆంధ్రదేశస్థుల సంప్రదాయము. ఋకారాంత పదములెల్లను రుకారాంతమువలె నుచ్చరింపఁబడుచున్నవి. కాఁబట్టి ఋకారాంతములకు వెనుకను ఇనాగమము వచ్చుచున్నది.

పక్షాంతరమున; ధాతృశబ్దమునకు ఉండు ప్రత్యయము చేరఁగా ఉత్తునకు లోపము. ప్రత్యయాంతమందుండు డు కారమునకు ముందు అనుస్వారస్థానములో పూర్వముండిన నకారము రాఁగా, ధాతృన్ అనివచ్చును. రాముఁడు + ఆజ్ఞ = రామున్ + ఆజ్ఞ, 'రామునియాజ్ఞ'. ఇచ్చట రాముఁడు అను దానిస్థానములో రామున్‌వచ్చినట్టు, ధాతృఁడు అను దాని స్థానములో ధాతృన్ అనివచ్చును.

87. క్రిందవచ్చు సంధులయందు వచ్చెడునకారము పూర్వపదాంతమందు అప్యర్థకమయిన ఉన్ అవ్యయముచేతను సిద్ధించునది.

ఉ. నాకొఱకు + ఇచ్చెను = నాకొఱకిచ్చెను.
నాకొఱకున్ + ఇచ్చెను = నాకొఱకునిచ్చెను.
నాకు + ఇచ్చెను = నాకిచ్చెను.
నాకున్ + ఇచ్చెను = నాకునిచ్చెను.
నాయందు + ఆదరము = నాయందాదరము
నాయందున్ + ఆదరము = నాయందునాదరము.
ఇందు + ఉన్నాఁడు = ఇందున్నాఁడు.
ఇందున్ + ఉన్నాఁడు = ఇందునున్నాఁడు.
ఎందు + అరిగెను = ఎందరిగెను.
ఎందున్ + అరిగెను = ఎందునరిగెను.
చేసెడిన్ + అతఁడు = చేసెడినతఁడు.
చేసెడున్ + అతఁడు = చేసెడునతఁడు.
చేయన్ + అతఁడు = చేయనతఁడు.

చేయన్—ఇది భవిష్యత్కాల క్రియాజన్య విశేషణము.

అఱవము శెయ్యుమ్. ఈ అఱవశబ్దము శెయ్యుందు అని మాఱును. అట్లే తెనుఁగునందు చేయన్ పదము చేసెడు అని వచ్చును. దీనికి సముచ్చయార్థకమయిన ఉన్ చేర్చి ఉన్ ప్రత్యయోకారమునకు ఇత్వమును పాక్షికముగాఁ జేయఁగా చేసెడిన్, చేసెడున్ అనురూపములు సిద్ధించును.

వర్తమానార్థక క్రియా విశేషణమునకు పాక్షికము సముచ్చయార్థకమయిన ఉన్ ప్రత్యయము చేర్పఁబడుటచేత అది పాక్షికముగా నకారాంత మగును.

ఉ. చేయుచు + ఉన్నాఁడు = చేయుచున్నాఁడు.
చేయుచున్ + ఉన్నాఁడు = చేయుచునున్నాఁడు.

88. క్రిందవచ్చు సంధులయందు పూర్వపదమునకు షష్ఠ్యర్థకమయిన ఇన్ ఉ ప్రత్యయములు చేర్పఁబడుచున్నవి.

సొగసు	+	తనము	=	సొగసున్దనము.
చిగురు	+	కైదువు	=	చిగురున్గయిదువు.
తళుకు	+	గజ్జెలు	=	తళుకున్గజ్జెలు.
సింగంబు	+	కొడమ	=	సింగవున్గొడమ.
ఉన్నతంబు	+	గొడుగు	=	ఉన్నతంవున్గొడుగు.
గరువంబు	+	మురువు	=	గరువవున్మురువు.
సరసంబు	+	తనము	=	సరసవున్దనము.

ఈ సంధులయందు షష్ఠ్యర్థకమయిన ఇన్ ప్రత్యయము పూర్వపదంబులకు వెనుకవచ్చుచున్నది. ఇన్ ప్రత్యయముయొక్క ఇకారమునకు లోపము. సింగంబు మొదలయిన అంబు ప్రత్యయాంత నామముల బకారమునకు వకారాదేశము వచ్చుచున్నది. ఇన్ ప్రత్యయముయొక్క నకారమునకు పరమయినపదముయొక్క ఆదిపరుషస్థానములో వచ్చిన ఆదేశసరళముతో సంశ్లేషము. సంశ్లేషములేనిచో అనుస్వారాదేశము. గరువవున్మురువు మొదలయినవానిలో వుకారమునకు పూర్వమయిన అనుస్వారమునకు లోపమును అగును.

సరసంబు + మాట = సరసవుమాట, సరసంవుమాట.

ఈ సంధియందు పూర్వపదముయొక్క తుదిని షష్ఠ్యర్థమైన ఉ ప్రత్యయము వచ్చుచున్నది. పూర్వపదముయొక్క తుదినుండు అంబు ప్రత్యయముయొక్క బకారమునకు వకారము ఆదేశము. బకారమునకు పూర్వమయిన అనుస్వారమునకు వికల్పముగ లోపము.

ఇక్ ప్రత్యయముతోఁగూడిన సొగసుమొదలయిన పదములకు సొగసుయొక్క— సొగసుకలిగిన ... అని అర్థము.

89. కర్మధారయ సమాసంబునందు ఉకారాంతంబునకు అచ్చు పరంబగునపుడు కొన్నిపదంబులందు ఇనాగమము అగును. ఇనాగమముయొక్క— నకారమునకు టత్వమును ఇకారమునకు లోపమును వచ్చును.

ఉ. కఱకు + అమ్ము = కఱకుటమ్ము. పేరు + ఉరము = పేరుటురము.
నిగ్గు + అద్దము = నిగ్గుటద్దము. చిగురు + ఆకు = చిగురుటాకు.
సరసంబు + అలుక = సరసపుటలుక. పొదరు + ఇల్లు = పొదరుటిల్లు.
ఇనాగమముయొక్క— ఇకారమునకు లోపమురాఁగా నకారమునకు టత్వము.

90. గుణవచనములయిన నల్లనాదులకు పరంబుగ పరుషమువచ్చునప్పుడు అకారములోపించును. నకారమునకు బిందుద్వాదేశంబును సంశ్లేషంబును వైకల్పికముగనగు.

ఉ. నల్లన + కాక = నల్లంగాక, నల్లన్గాక.
నల్లని + తనము = నల్లందనము, నల్లన్దనము.

91. తాను నేను పదములనకారము ప్రత్యయాంత నకారముకాక పోయినను దానికి ద్రుతకార్యము కలుగును. సంశ్లేషము లేదు.

ఉ. తాను + చదివె = తానుజదివె, తాఁజదివె.
తాను + వినె = తానువినె, తావినె.

నేను + కంటిని = నేనుగంటిని, నేఁగంటిని,

నేను + వచ్చితి = నేనువచ్చితి, నేవచ్చితి.

నకారమునకు పూర్వము దీర్ఘముండుటచేత దానిచోటవచ్చిన అనుస్వారమునకు నిత్యముగ నర్ధబింద్వాదేశము వచ్చును. తాంజదివె అని రాదు.

92. కొన్నిసమస్త పదంబులందు అఱవమునందు వచ్చెడుసంధివిధులె అఱవ పదములనుండివచ్చిన తెనుఁగు పదముల సంధులకు మూలము.

అ.

పాయిల్లు	పఱి ఇల్.
లేఁగొమ్మ	ఇళంగొమ్బు.
ప్రాఁగెంపు	పఱంగెంపు.
తెందామర	తెందామరై.
పూఁదోఁట	పూందోట్టమ్.
క్రొక్కారు	పుదుక్కార్.
క్రీఁగాలు	కీఱ్కాల్.
క్రీఁదొడ	కీఱ్తొడై.

పఱం ప్రాన్, పఱి ప్రా, ఇళమ్ లేన్, కీఱ్ క్రీ అనియు వచ్చియున్నవి.

పుదు అనునది కుదు, క్దు, క్దొ, క్రొ అనిపరిణమించినది. వర్ణప్లుతి విధిచేతను ఉకారము దకారమునకు వెనుకఁబోయి ఒత్వమును బొందెను. పకార దకారములకు క్రమముగ కకార రేఫములు ఆదేశములు.

93. నిండు, నెఱ, నిఱు, సగము, వంక, పదములకు కొన్ని పదంబులు పరంబులగునపుడు ఆద్య వర్ణములు దప్ప మిగిలినవర్ణములకు లోపంబగు,

ఉ. నిండు + వెఱ = నివ్వెఱ.
నిండు + వెఱఁగు = నివ్వెఱఁగు.
నెఱ + తఱులు = నెత్తఱులు (పెద్దవళులు.)
నిఱు + పస్తు = నిప్పస్తు (శుష్కోపవాసము.)
సగము + కోరు = సంగోరు.
వంక + చెఱఁగు = వంజెఱఁగు.
సగము + పాలు = సాఁబాలు.

94. అచ్చునకామ్రేడితము పరమగునపుడు లోపము బహుళము.

ఔర + ఔర = ఔరౌర.
ఏమి + ఏమో = ఏమేమో, ఏమి యేమో.

95. ఆమ్రేడితము పరంబగునపుడు విభక్తిలోపము వైకల్పికముగ నగు.

ఉ. అప్పటికిన్ + అప్పటికిన్ = అప్పటప్పటికిన్,
అప్పటికప్పటికిన్.
ఇంటన్ + ఇంటన్ = ఇంటింటన్,
ఇంటనింటన్.
ఊరన్ + ఊరన్ = ఊరూరన్,
ఊరనూరన్.

ఇంచుక, నాఁడు మొదలగువానికి అంత్యవర్ణలోపము వైకల్పికము.

ఉ. ఇంచుక + ఇంచుక = ఇంచించుక.
నాఁడు + నాఁడు = నానాఁడు.

నాఁడు నాఁడు అని లోపంబులేనిసంధియు ఇంచు కించుక అనుసంధియుఁగలవు. దీనియందు ఇంచుకపదముయొక్క అంత్యాకారమునకుమాత్రము లోపము.

96. శబ్దపల్లవములో పడు క్రియకుముందు కేవల ధాత్వర్థవ్యాపార కర్తృపదముయొక్క 'ము' వర్ణమునకు లోపపూర్ణబిందువులు విభాషనగు.

ఉ. సంతోషము + పడెన్ = సంతోషపడెన్

సంతోషంపడెన్

సంతోషముపడెన్.

కేవలధాతువు పడు అనునది. ధాత్వర్థ వ్యాపార కర్తయనఁగా — పడుధాతువుచేఁ జెప్పఁబడినకార్యము కలుగుట (ఉద్భవించుట). కలుగునది సంతోషము. సంతోషము కలుగుటకు ఆధారమైన దేవదత్తాదులు, సంతోషపడెను అను శబ్దపల్లవక్రియకు కర్త.

అశ్వముపడెన్. పడుక్రియకును, ధాత్వర్థమయిన పడుటకును, అశ్వము కర్తయగుటచే అశ్వపదము కేవలధాత్వర్థవ్యాపారకర్త కాదు.

97. పదాంతస్సంధియందు అనేకవిధములయిన ఆగమాదేశములు కనఁబడుచున్నవి. వానిని క్రియాప్రకరణములందును మెండుగాఁ జూడవచ్చును. వానిలోఁ గొన్నింటినిమాత్రము ఇక్కడఁ జెప్పెదను.

98. ఎఁడు, ఇంచు ప్రత్యయములు పరమగుచో పూర్వపదాంత స్వరములకు లోపము.

వీసె + ఎఁడు = వీసెఁడు.

పఠించు + ఇంచు = పఠింపించు.

99. అనునాసికములకు స్పర్శము పరమగుచో బింద్వాదేశములగును.

కొన + అగు = కొనగు = కొంగు.

వణ + అగు = వణగు = వంగు.

కనుట = కంటు.

కెంపు = అ. శెమ్బు.

తంపు = అ. తణ్ + పు = తమ్బు.

100. అజాది విభక్తిప్రత్యయములు పరమగుచో ప్రాతిపదికాంతములయిన న ర ఱ ల యలకు టకార తకారములు ఆదేశంబులగును. యకారమునకు తకారము.

మన్ను	మంటి	మంటన్	మంటిన్.
కన్ను	కంటి	కంటన్	కంటిన్.
నూఱు	నూటి	నూటన్	నూటిన్.
ఏఱు	ఏటి	ఏటన్	ఏటిన్.
చేయి	చేతి	చేతన్	చేతిన్.
వాయి	వాతి	వాతన్	వాతిన్.
పల్లు	పంటి	పంటన్	పంటి, లకారమునకు నకారాదేశము ఆదేశ నకారమునకు టత్వము.

101. కొన్ని పదంబులలో నకారమునకు పరమయిన తకారమునకు టత్వమును, దకారమునకు డత్వమును పాక్షికముగ నగు.

అనితిని = అంటిని. వినితిని = వింటిని.

అనుతఁ = అంటఁ. వినుతఁ = వింటఁ.

అనుదురు అందురు అండురు.

102. ధాత్వంత యకారములకు తాలవ్యాచ్చు పరమగుచో సకార మాదేశమగును.

చేయు + ఎఁ = చేసెఁ. చేయు + ఇ = చేసి.

103. ఇట్లు ఇతరమైన సంధివిధులు ఊహ్యంబులు.

నామప్రకరణము.

× 104. నామములు ఏడువిధములు; ౧. సామాన్యనామములు.
౨. సంజ్ఞానామములు.
౩. సముదాయనామములు.
౪. ధాతుజన్యపురుషనామములు.
౫. భావనామములు.
౬. సంఖ్యానామములు.
౭. సర్వనామములు.

౧. సామాన్యనామము, ఒకజాతికిఁజేరిన వ్యక్తులను సామాన్యముగా బోధించునది; ఉ. పశువు, పక్షి, గోవు, మనుష్యుఁడు, మొదలయినది.

౨. సంజ్ఞానామము, ఒకవ్యక్తిని అనఁగా వస్తువును మాత్రము బోధించేనది. రాముఁడు, కృష్ణుఁడు, బుక్కరాయఁడు, అశోకుఁడు, కాళిదాసుఁడు.

౩. సముదాయనామము, సమూహమును బోధించునది; ఉ. బ్రాహ్మణ్యము 'బ్రాహ్మణసమూహము.' లోకము 'జనులసమూహము.' మొ.

౪. ధాతుజన్యపురుషనామము, ధాతువువలనఁ బుట్టి కాలత్రయమునుజూపుచు వాఁడువారు మొదలయిన విభక్తిప్రత్యయములను

బోందునది; ఉ. చేయువాఁడు, చేయుచున్నవాఁడు, చేసినవాఁడు. మొ.

౫. భావనామము, భావమనఁగా శుద్ధమయిన ధాత్వర్థము. దానిని బోధించునది; ఉ. వచ్చుట, తెచ్చుట, పోవుట, ఆడుట; రాక, పోక, ఆట; రామి, తేమి, పోమి, ఆడమి. మొ.

౬. సంఖ్యానామము, సంఖ్యను సంఖ్యేయమును బోధించునట్టిది. సంఖ్యేయమనఁగా సంఖ్యచేయఁదగినది; ఉ. (సంఖ్య) ఒకటి, రెండు, మూఁడు, నాల్గు. (సంఖ్యేయము) ఒకఁడు, ఇరుగురు, ముగ్గురు, నలుగురు. మొ.

౭. సర్వనామము. వాక్యమునందు నామములకు బదులుగా వచ్చునది; ఉ. వాఁడు, వీఁడు. ఎవఁడు, నేను, నీవు. మొ.

105. నామములు పురుషభేదమును బట్టి మూఁడు విధములు.

౧. ప్రథమపురుషము.
౨. మధ్యమపురుషము.
3. ఉత్తమపురుషము.

సర్వనామేతరములయిన యన్ని నామములును, వాఁడు వీఁడు మొదలయిన సర్వనామములును ప్రథమపురుషమనఁబడును.

౧. నీవు, మీరు, ఈవు, ఈరు మధ్యమపురుషమనఁబడును.

౨. నేను, ఏను, నేము, మేము, ఏము ఉత్తమపురుషమనఁబడును.

106. నామములకు లింగవచనవిభక్తులుగలవు.

పుంలింగము,	పురుషవాచకము.
స్త్రీలింగము,	స్త్రీవాచకము.
నపుంసకలింగము,	మనుష్యులు, దేవతలు వీరికంటె నితరమయిన జంతువులను నిర్జీవ వస్తువులను తెలుపునది.

ఈలింగములు మూఁడువిధములఁ దెలుపఁబడును.

౧. ప్రత్యయముచేత,

పుం.	స్త్రీ.
చిన్నవాఁడు.	చిన్నది.
పెద్దవాఁడు.	పెద్దది.
ఆటకాఁడు.	ఆటకత్తె.
సొగసుకాఁడు.	సొగసుకత్తె.
ఒకఁడు	ఒకతె.
బోయఁడు	బోయత.
బోయవాఁడు.	బోయది.
ప్రేఁడు.	ప్రేత.
బల్లిదుఁడు.	బల్లిదురాలు.
జెట్టిదుఁడు.	జెట్టిదురాలు.
రాజు.	రాణి.
దేవర.	దేవేరి.

పుం.	స్త్రీ.
పుత్రుఁడు	పుత్రి.
గుణవంతుఁడు.	గుణవతి, గుణవంతురాలు.
జ్ఞానవంతుఁడు.	జ్ఞానవతి, జ్ఞానవంతురాలు.
పగలాఁడు.	పగలాఁడి.
చెంచు.	చెంచెత.
చాకి	చాకిత.
మాతులుఁడు	మాతులాని
ఆచార్యుఁడు	ఆచార్యాని.

౨. ముందొకపదము చేర్చుటచేత,

మగబిడ్డ.	ఆఁడుబిడ్డ.
కోడెదూడ.	పెయ్యదూడ
కుఱ్ఱదూడ,	పడ్డదూడ.
పుంజుకోడి	పెట్టకోడి.

3. వేఱువేఱుమాటలు ఉపయోగించుటచేత,

తండ్రి.	తల్లి.
తాత	అవ్వ.
మగఁడు.	పెండ్లము.
అన్న.	అక్క.
అల్లుఁడు	కోడలు.
పిత.	మాత.
వరుఁడు.	వధువు.
తమ్ముఁడు	చెల్లెలు.
కొడుకు.	కూఁతురు.

పుం.	స్త్రీ.
పుంజు.	పెట్ట.
ఎద్దు	ఆవు.
పోతు.	పెంటి.
గోడా.	గోడిగ.

వచనములు రెండు.—౧ ఏకవచనము.
౨ బహువచనము.

ఏకవచనము—ఒకవస్తువును బోధించునది; ఉ. రాముఁడు, కృష్ణుఁడు, వనము, ధనము, లత, నది, తరువు, మొ.

బహువచనము.—ఒకటికి అధికమయిన సంఖ్య గలిగిన వస్తువులను బోధించునది; ఉ. రాములు, కృష్ణులు, వనములు, ధనములు, లతలు, నదులు, తరువులు, మొ.

107. నామములకును ఇతరనామములకును, నామములకును ఆఖ్యాతములకును, అర్థమందుఁగలుగు సంబంధములను దెలుపునట్టి రూపభేదములు విభక్తులనఁబడును. ఈవిభక్తులు ప్రత్యయములచేఁ దెలుపఁబడును.

విభక్తిప్రత్యయములు:—

అండు, అఁడు, ఉండు, ఉఁడు, అది, ది, అము, అమ్ము, అంబు మొదలయినవి—ప్రథమైక వచనంబునందగు.

అలు, ఉలు, లు, అరు, ఉరు, రు, అవి, వి మొదలయినవి—ప్రథమా బహువచనంబునందగును.

అన్, ఇన్, ఉన్, గురించి, కూర్చి—ద్వితీయ.

అన్, చేతన్, చేన్, తోడన్, తోన్, చేసి—తృతీయ.

కి, కు, కయి, కొఱకు—చతుర్థి.

కంటెన్, వలనన్, పట్టి, ఉండి, తొట్టి, కొలెన్, చేసి—పంచమి.

కి, కు, అ, ఇ, ఉ, అన్, ఇన్—షష్ఠి.

అన్, ఇన్, ఉన్, అందు, లోన్, లోపలన్—సప్తమి.

108. వీనిలోఁ గొన్ని శుద్ధప్రత్యయములు. ఇతరములు పదములు. ప్రత్యయములకు పూర్వమయినస్వరమే యంతమునందు ఉచ్చారణార్థముగా వచ్చును. అకారాది ప్రత్యయమునకు ఎకారాది ప్రత్యయమునకును అంతమునందు ఉకారము వచ్చును. వీనికి నుదాహరణములం గ్రిందఁజూడుము.

శుద్ధ విభక్తిప్రత్యయములకు ఉచాహరణములు.

ద్వి.	అన్	లతనుజూచెను.
	ఇన్	హరినిజూచెను.
	ఉన్	శంభువునువేఁడెను.
తృ.	అన్	పంటనుగొఱికెను.
చ.	కి	హరికివందనము.
	కు	శంభునకుమంగళము.
ష.	ఇ	రామునియాజ్ఞ, గురునియుపదేశము.
	అ	మనపుస్తకము, పాఁపఱేఁడు, ఇనుపదారి.
	ఉ	దేశంపుజనులు.
స.	అన్	ఇంటనున్నాఁడు.
	ఇన్	మదినిదలఁచెను.

109. విభక్తిప్రతిరూపకములు పదాంతమునందు వచ్చి విభక్త్యర్థములనిచ్చు నామ క్రియారూపదములు.

చేతన్, చేన్, తోడన్, తోన్, కొఱకు, వలనన్, కొలఁదిన్, లోన్, లోపలన్—ఇవి విభక్త్యంతములైన నామములు.

పట్టి, ఉండి, తొట్టి, చేసి, కూర్చి, గుఱించి—క్త్వార్థకక్రియలు. ఇవి పూర్వపదములతోఁజేరి విభక్త్యర్థములనిచ్చును.

కి, కు, కయి. కయియందు కి కు లకు అయి చేర్పఁబడియున్నది. అయి అగుధాతు క్త్వార్థకము.

చేతన్ మొదలయినవి షష్ఠ్యంతమయిన నామముతోఁజేరి తృతీయాద్యర్థముల నిచ్చును.

ఉ. రామునిచేతన్=చేయి+అన్. చేతన్='హస్తమునందు' అనఁగా హస్తమును సాధనముగాఁజేసికొని అనియర్థము.

తోడన్=తోడు+అన్. తోడన్='సహవాసమునందు'. తోడు, 'సహవాసము' 'సంగము' 'చేరిక'. రాముని తోడన్ 'రామునియొక్క సహవాసమునందు' అనియర్థము.

కొఱకు=కొఱ+కు. కొఱ 'ప్రయోజనము', రామునికొఱకు 'రామునియొక్క ప్రయోజనమునకు' అనియర్థము.

వలనన్=వలను+అన్. వలను 'పక్షము' 'పార్శ్వము' వలనన్ 'పార్శ్వమునందు'.

ఉ. రామునివలనన్='రామునియొక్క పార్శ్వమందు' అనఁగా రాముఁడు హేతువుకాఁగానని యర్థము.

కోలెన్ = కొలెన్ = కొనన్. తుమున్నంతావ్యయము. 'కొనఁగా' అనియర్థము.

ఉ. నాటఁగోలెన్ = నాటన్ + కోలెన్. నాటన్ 'నాటియందు' కోలెన్ 'కొని' 'ఆదినమందుకొని' అనఁగా 'ఆదినము మొదలుకొని' అనియర్థము. కొనన్ పదముయొక్క నకారమునకు లత్వము. అకారమునకు ఎత్వము.

లోన్ = లో + అన్. అ. ఉళ్లాల్. ఉళ్-లో, ఆల్-చేతన్

ఉ. ఇంటిలోన్ 'ఇంటియొక్క లోభాగమునందు'.

లోపలన్ = లోపలు + అన్.

ఉ. ఇంటిలోపలన్ = 'ఇంటియొక్క లోభాగమునందు'.

పట్టి = పట్టు + ఇ. క్త్వార్థకము ఇప్రత్యయము. పట్టి 'గ్రహించి'.

ఉ. చేయుటంబట్టి = చేయుటను + పట్టి. 'చేయుటవలన'.

ఉ. ఉండి = ఉండు + ఇ. 'నిలిచి'.

పర్వతమునుండి 'పర్వతమునందుండి' 'పర్వతమునువిడిచి'

ఉ. తొట్టి = తొట్టు + ఇ. 'ఆరంభించి' తొట్టు 'స్పృశించు' 'ఆరంభించు'.

'వనకేళీ కౌతుకమునఁజనియెను శర్మిష్ఠఁదొట్టి సఖులెల్ల ముదంబునఁ గొలిచిరాఁగ'. భార. ఆ.—శర్మిష్ఠఁదొట్టి 'శర్మిష్ఠను మొదలుగాఁగొని' అనియర్థము.

ఉ. చేసి = చేయు + ఇ. చేయుధాతువుయొక్క క్త్వార్థకరూపము.

వచ్చుటం జేసి 'వచ్చుటను కారణముగాఁజేసి' 'వచ్చుటచేతన్' అనియర్థము.

కూర్చి, గుఱిచి, అ. కుఱి 'గుఱుతుచేయు' అనుధాతువువలనఁ బుట్టిన తె. గుఱుచు అనుధాతువునకు క్త్వార్థకరూపము.

కి - కు - ప్రత్యయములు ప్రయోగమునందు విభక్తి ప్రతిరూపకశబ్ద తుల్యంబులు కాఁబట్టి విభక్తి ప్రాతిపదికము లతోఁ జేర్పఁబడును.

ఈ కి కు ప్రత్యయములమూలరూపము పూర్ణశబ్దముగానుండ వలయు. అది చింత్యము.

ఉ. రామునికి, కృష్ణునికి, శంభునకు—రామునికయి, కృష్ణునికయి, శంభునకయి, అ. రామనుకాఁయి. క. రామనిగాఁకి.

యొక్క అ. ఉడయ ఇదిమాత్రము నామవిశేషణము.

ఉ. రామునియొక్క. అ. రామనుడైయ.

విభక్తిప్రత్యయములు.

110. ఉండు. ఉఁడుప్రత్యయములు తత్సమదేశ్య పదంబులకు వచ్చును.

ఉ. (తత్స.) కృష్ణుండు, కృష్ణుఁడు, గోవిందుండు, గోవిందుఁడు. దామోదరుండు, దామోదరుఁడు, శివుండు, శివుఁడు,

(తద్భ. దే.) అక్కజుండు, అక్కజుఁడు, కందుండు, కందుఁడు, కొమరుండు, కొమరుఁడు, చందురుండు, చందురుఁడు, జముండు, జముఁడు, మొక్కలుండు, మొక్కలుఁడు; కావలుండు, కావలుఁడు, బెట్టిదుండు, బెట్టిదుఁడు, బెడిదుండు, బెడిదుఁడు.

బెట్టిదుండు=బెట్టి+ఉండు. (బెట్టు=ఉద్ధతి.) బెట్టియుండు - బెట్టిదుండు. యాకు దాదేశము.

బెడిదుండు=బెడి+ఉండు. (బెడి=బెడిదము=క్రౌర్యము) దీనియందును యాకు దాదేశము.

వీనిలోఁ గొన్నింటికి స్త్రీలింగమునందు ఆలు ప్రత్యయమును నపుంసకలింగమునందు అముప్రత్యయమును జేర్పఁబడును.

బల్లిదము, బల్లిదురాలు, కొమరురాలు.

111. అండు, అఁడుప్రత్యయములు తద్భవదేశ్యములందు మాత్రము వచ్చును.

ఉ. గండఁడు. క. గండను.
మిండఁడు. ,, మిండను.
మగఁడు. అ. మగ౯.
మనమఁడు. ,, మఱుమగన్.
రాయఁడు. సం. రాజ.
పాపఁడు.
బాఁపఁడు. అ. పార్పా౯. సం. బ్రాహ్మణ.
ముదుకఁడు. ,, ముదువన్.
ప్రేఁడు. సం. పల్లవ. అ. పల్లవ౯.
కయిరఁడు = 'ఒకజాతిగుఱ్ఱము'
కత్తళఁడు = 'తెల్లనిగొరిజ తోఁక వెండ్రుకలు గలనల్లని గుఱ్ఱము'=కత్తలాని. సం. కర్త్తలాణః
జన్నఁడు = 'ఒకజాతిగుఱ్ఱము'.
నీలఁడు = 'నీలవర్ణముగలగుఱ్ఱము'.
పులియఁడు= 'పులివలెశౌర్యముగలకుక్క'

కయిరఁడు మొదలయినవి పుంలింగప్రత్యయాంతములయినను నపుంసకలింగమందుఁ బ్రయుక్తము లగును.

112. పగతుఁడు మార్తుఁడు విల్తుఁడు ఈశబ్దములలో ప్రత్యయవకారమునకు తాదేశము.

ఉ. పగతుఁడు = పగవుఁడు. అ. పగైవన్, 'శత్రువు'; పగై, తె. పగ, 'ద్వేషము'

(గట్టు), విల్తుఁడు=విల్లవుఁడు. అ. విల్లవన్. విల్, తె. విల్లు.

మార్తుఁడు. అ. మాఱువాన్, మాఱు 'వేఱయి యుండుట'.

113. కొన్నిపదంబులందు అందు, ఉందు ప్రత్యయముల యొక్క ఆద్యములయిన అచ్చులకు లోపము అగును.

కల్లరీఁడు = కల్లరి+వాఁడు=కల్లరియఁడు = కల్లరీఁడు. కల్లరి 'అసత్యము పలుకువాఁడు'. ఈశబ్దమునకు వాఁడు ప్రత్యయముచేరఁగా కల్లరివాఁడు అనినిలుచును. ఆ కారమునకు హ్రస్వాదేశము రాఁగా కల్లరివఁడు అని యగును. వర్ణసమీకరణవిధిచే వకారమునకు యకారాదేశము వచ్చెను. ఇకార యకారములకు ఈకారాదేశము రాఁగా కల్లరీఁడు అని సిద్ధించెను.

మొక్కలీఁడు = మొక్కలి+వాఁడు; మొక్కలి=ముష్కరుఁడు.

అటమటీఁడు=అటమట+వాఁడు, 'అటమట కలిగినవాఁడు;' అటమట=వంచన. అటమటశబ్దము యొక్క తుదియకారము ఇకారము కాఁగా, వాఁడు ప్రత్యయము యొక్క ఆకారమునకు హ్రస్వమును, వకారమునకు యకారాదేశమును, ఇకార యకారములకును ఈయాదేశమును పూర్వమువలె వచ్చినవి.

కమ్మతీఁడు = కమ్మతము+వాఁడు. ములోపము. మిగిలినవి పూర్వమువలె.

కొండీఁడు = కొండెము+వాఁడు. ములోపము. కొండెవాఁడు. ఎకారమునకు ఇత్వము. మిగిలినవి పూర్వమువలె.

10

ఎకిమీఁడు = యజమానుండు = ఎకిమానుండు = ఎకిమాండు = ఎకిమీఁడు. యకారమునకు ఎత్వము. జకారమునకు కిత్వము. నులోపము. ఆకారమున కీత్వము.

అట్టిఁడు = అట్టి + వాఁడు. "ఈవసుధాధినాథులజయించినయట్టిఁడ." భార. ఆది.

ఇట్టిఁడు = ఇట్టి + వాఁడు. "ఎఱుఁగమే మేపురమతం డిట్టిఁడగుట." భార. శా.

ఎట్టిఁడు = ఎట్టి + వాఁడు. "ఎట్టిఁడునాని జేశుఁడు." రా. సు.

ఏఁడు = అ. ఇక్కైవన్.

ఇక్కైవఁడు. వన్ ప్రత్యయము వకారమునకు యత్వమయినది.

ఇక్కైయఁడు = ఏయఁడు = ఏఁడు.

114. వృద్ధాదులకు ఉండు ప్రత్యయాంతరూపమును ఉకారాంతరూపమును గలవు.

వృద్ధుండు	మూర్ఖుండు	చార్వాకుండు	నీచుండు	గృహస్థుండు.
వృద్ధు	మూర్ఖు	చార్వాకు	నీచు	గృహస్థు.

వృద్ధు అని ఉకారాంతరూపమునకుఁగారణము — వృద్ధర్గళ్ అను అఱవబహువచనము సంశ్లేషముచే వృద్ధులు అనిరూపమునుపొందెను. ఈ ఈసంశ్లేష రూపమునందు ఉలు అనుభాగము బహువచనప్రత్యయముగా గ్రహింపఁబడుటచే వృద్ధు అనురూపము ఏకవచనమునందు సిద్ధించెను. అఱవములో వృద్ధర్గళ్ అను బహువచనరూపము వృద్ధాళ్ అని గ్రామ్యభాషయందయి తెనుంగునందు వృద్ధులు అను రూపమువచ్చెను.

115. అసురశబ్దమునకు అసురుఁడు అసుర అని రెండు రూపములుగలవు.

అ. అసురర్గళ్ అసురాళ్ అనిమాఱును. అసురాళ్ తెనుఁగున అసురలు అయ్యెను. అసురలుశబ్దమును అసుర + అలు అని విభజింపఁగా, అసురశబ్దము ఏకవచనమునకు సిద్ధించె.

116. అట్లె ధూతాదిశబ్దములకు అకారాంత రూపము పాక్షికముగఁ గలుగును.

దూతుండు,దూత;యోధుండు,యోధ;శుంతుండు,శుంత.

117. మహద్వాచకములయిన ఉకారాంతశబ్దములకు ఉ ప్రత్యయము బహుళముగ నగు. దానికిని ప్రాతిపదికాంత్యోకారమునకును నడుమ వకారాగమంబగును.

ఉ. విష్ణువు = విష్ణు + వ్ + ఉ. పక్షమున విష్ణుఁడు.
శంభువు = శంభు + వ్ + ఉ. పక్షమున శంభుఁడు.
వసువు = వసు + వ్ + ఉ. పక్షమున వసుఁడు.

అమహద్వాచకములకు ఉప్రత్యయము నిత్యముగానగు.

ఉ. తరువు = తరు + వ్ + ఉ.
మధువు = మధు + వ్ + ఉ.
ధేనువు = ధేను + వ్ + ఉ.
గోవు = గో + వ్ + ఉ.

ఉప్రత్యయము నపుంసకలింగములకు నిత్యమగుటంజేసి తరువు మొదలయినవానికి వేఱురూపములు లేవు.

118. కద్రూశబ్దమునకు అప్రత్యయమును అంత్యోకారమునకు హ్రస్వమును అగును.

ఉ. కద్రువ=కద్రూ+వ్+అ. కద్రువ 'నాగమాత'.

119. ఋకారాంతంబులందు సామాన్యముగా సంస్కృత ప్రథమైకవచనముయొక్క ఆకారమునకు హ్రస్వాదేశము చేయుటచేతనును, విధాత్రాదిశబ్దములందు పాక్షికముగా ప్రాతిపదికమునకు ఉండు ప్రత్యయము చేర్చి ఉలోపము చేయుటచేతనును ప్రథమైకవచనములు సిద్ధించును.

ఉ. భ్రాత	సం.	భ్రాతా.
జామాత	,,	జామాతా.
కర్త	,,	కర్తా.
భర్త	,,	భర్తా.
హర్త	,,	హర్తా.
పిత	,,	పితా.
మాత	,,	మాతా.
విధాత. విధాతృఁడు	,,	విధాతా.
ధాత. ధాతృఁడు	,,	ధాతా.
దాత దాతృఁడు.	,,	దాతా.
సవిత సవితృఁడు,	,,	సవితా.
నేత నేతృఁడు.	,,	నేతా.

120. దీర్ఘాంతశబ్దంబుల యంతస్వరంబునకు హ్రస్వంబగు.

ఉ. రమ — రమా.
వనిత — వనితా.
లక్ష్మి — లక్ష్మీ.
గౌరి — గౌరీ.

ఏకాక్షరంబునకు హ్రస్వంబురాదు.

ఉ. క్ష్మా, భా, శ్రీ, స్త్రీ, ఘీ, ధీ.

అపవాదము; భ్రూ, గోశబ్దములకు ఉప్రత్యయంబగును.

ఉ. భ్రూవు = భ్రూ + వ్ + ఉ. గోవు = గో + వ్ + ఉ.

121. భూ నౌ శబ్దములకు ఇప్రత్యయమును ఊకారమునకు హ్రస్వమును ఔకారమునకు ఆవాదేశమును అగును.

ఉ. భువి. = భూ + వ్ + ఇ.
నావి, నావ్ + ఇ; నావయనియుఁ గలదు.

122. కంధరాది శబ్దములకు అము ప్రత్యయంబు పాక్షికంబుగనగు.

ఉ. కంధరము, నాసికము, భిక్షము, దంష్ట్రము, గ్రీవము, ఉల్కము. అముప్రత్యయంబు లేనిపక్షమున—కంధర, నాసిక, భిక్ష, దంష్ట్ర, గ్రీవ, ఉల్క అను రూపములు సిద్ధించును.

123. చరిత్రాదుల అముప్రత్యయముయొక్క ముకారమునకు పాక్షికముగ లోపంబగు.

ఉ. చరిత్రము—చరిత్ర, అలకము—అలక, మొ. చరిత్రము, అలకము, అభిలాషము, అక్షరము.

ఘోషము, తరంగము, భ్రమము, విజృంభణము, పథము, వేగము, స్ఫురణము, హంసము.

చరిత్రములు చరిత్రాలు అనివచ్చి చరిత్రలు అనికాఁగా, అలుప్రత్యయము బహువచన ప్రత్యయముగా గ్రహించిన యెడల చరిత్ర అని ఏకవచనమునకు వచ్చును.

పక్షాంతరము;

కన్నడమున జ్ఞానము అనుపదము•మకారమునకు వకారాదేశము వచ్చుటచే జ్ఞానవు అనిమాఱును. పాక్షికముగ వుకారములోపించిన జ్ఞాన అనియు వచ్చును. అట్లే తెనుంగునను చరిత్రాదులకు ములోపము వచ్చును.

124. హలంతమునకు సామాన్యముగ మూఁడులింగములలోను ఉప్రత్యయము వచ్చును. ప్రత్యయ పూర్వమయిన హల్లునకు ద్విత్వంబు అగును.

ఉ. మరుత్తు, దిక్కు, కకుప్పు, రాట్టు, వాక్కు.

125. దీర్ఘమునకు పరమయిన హలునకు ద్విత్వంబు బహుళంబుగనగు.

ఉ. వాక్కు, వాకు; రాట్టు స్వరాట్టు, స్వరాటు,

126. మద్వద్వసంతములు (మత్ వత్ వస్ అంతములు) అయినవానికి తఱుచుగ సంస్కృతమునందు ప్రథమాద్వివచనాదులయందు వచ్చురూపములలో నొకటి ప్రాతిపదిక మగు. ఉండు, ఉఁడు ప్రత్యయములును ఆ ప్రాతిపదికముల కగు.

ఉ. శ్రీమత్	శ్రీమంత్	శ్రీమంతుఁడు.
గుణవత్	గుణవంత్	గుణవంతుఁడు.
హనుమత్	హనుమంత్	హనుమంతుఁడు.
విద్వస్	విద్వాంస్	విద్వాంసుఁడు
భగవత్	భగవంత్	భగవంతుఁడు.

హనుమత్ - భగవత్ శబ్దములకు హనుమానుండు హనుమఁడు, హనుమ భగవానుండు అనియు రూపములు గలవు.

పైఁజెప్పిన పదములలో స్త్రీలింగమునందు అంతముగా వచ్చెడి ఈకారమునకు తెనుంగునందు హ్రస్వమగును.

శ్రీమతి	శ్రీమతీ	శ్రీమత్.
గుణవతి	గుణవతీ	గుణవత్.
విదుషి	విదుషీ	విద్వత్.

వీనికి శ్రీమంతురాలు, గుణవంతురాలు, విద్వాంసురాలు అనియు రూపములు వచ్చును.

127. ముదాదులకు అము ప్రత్యయము వచ్చును.

ఉ. ముదము	= ముద్	+ అము.
ఉపానహము	= ఉపానహ్	+ అము.
స్రజము	= స్రజ్	+ అము.
నీవృతము	= నీవృత్	+ అము.

వెనుకటి రెంటికిని స్రక్కు, నీవృత్తు అని సామాన్యరూపమును గలదు.

128. నాంత పుంవాచక నామముయొక్క ప్రథమైకవచనమునందు అంత్యాచ్చునకు హ్రస్వమగు.

ఉ. విశ్వకర్మ	విశ్వకర్మా.
కృష్ణవర్త్మ	కృష్ణవర్త్మా. 'అగ్ని'
అశ్వత్థామ	అశ్వత్థామా.
యువ	యువా. 'యౌవనము గలిగినవాఁడు.'
యజ్వ	యజ్వా. 'యజమానుఁడు.'
దేవశర్మ	దేవశర్మా.
బ్రహ్మ	బ్రహ్మా. 'బ్రహ్మదేవుఁడు,' 'బ్రాహ్మణుఁడు,' 'ఋత్విక్కు.'

దేవశర్ముండు అని నకారాంత మనుష్యనామమునకు వచ్చును.

129. ఇమనిచ్ప్రత్యయాంత శబ్దమునకు అంతనకారము లుప్తమగును. లుప్త నకారరూపమునకు అము ప్రత్యయము పాక్షికముగ నగు.

ఉ. మహిమ	మహిమము.
అణిమ	అణిమము.
గరిమ	గరిమము.
లఘిమ	లఘిమము.
ప్రథిమ	ప్రథిమము.
ప్రేమ	ప్రేమము.

130. నాంత నపుంసకశబ్దముయొక్క ప్రథమైకవచనమునకు తెనుంగున అముప్రత్యయము అగును.

ఉ. కర్మము	కర్మ.	వర్మము	వర్మ.
శర్మము	శర్మ.	మర్మము	మర్మ.
చర్మము	చర్మ.	పర్వము	పర్వ.
బ్రహ్మము	బ్రహ్మ 'వేదము' 'తత్త్వము' 'తపస్సు.'		

131. ఆత్మన్ శబ్దమునకు ఆత్మము, ఆత్మ, ఆత్ముండు అని మూడురూపములు వచ్చును.

132. జగత్ ఇంద్రజిత్ శబ్దములకు తకారలోపము పాక్షికంబుగ నగు.

లుప్తతకారమయిన జగత్ శబ్దమునకు అముప్రత్యయము వచ్చును.

ఉ. జగము	జగత్తు.
ఇంద్రజి	ఇంద్రజిత్తు. ఇంద్రజిత్తుండు అనియు రూపంబువచ్చును

133. పుంలింగమయిన రాజన్ శబ్దముయొక్క అంతమునకు ఉకారాదేశం బగు.

ఉ. రాజు, మహారాజు, ఖగరాజు.

నపుంసకలింగమగుచో నకారలోపమును అముప్రత్యయమును అగును.

రాజము, పర్వతరాజము, వృక్షరాజము.

134. సకారాంతములయొక్క అంత సకారమునకు లోపంబు బహుళంబుగానగు. సలోపముకాఁగా మనసు మొదలగు వానికి అముప్రత్యయమును ధన్వాదులకు ఉప్రత్యయమును వచ్చును. అర్చి మొదలైనవానికి నారెండునురావు. సలోపములేనిపక్షమున మనస్ మొదలయిన వానికి అంత సకారమునకు ద్విత్వము వికల్పంబుగ నగును.

ఉ. ఉరము	ఉరస్సు.
వక్షము	వక్షస్సు.

అర్చి రోచి — అర్చిస్సు.
ధనువు — ధనుస్సు.
ఆయువు — ఆయుస్సు.

మనము	మనస్సు	మనసు.
శిరము	శిరస్సు	శిరసు.
సదము	సదస్సు	సదసు.
సరము	సరస్సు	సరసు.

పయస్ వయస్ శబ్దములకు సలోపంబు కలుగదు. పయంబు అనియుఁగలదని కొందఱు చెప్పుచున్నారు. ప్రయోగములు ఉండినయెడల గ్రాహ్యము.

135. కొండొక పుల్లింగసాంతశబ్దంబుల అంత సకారమునకు లోపము విభాషనగును. లోపమయిననుగాకున్నను ఉండు ప్రత్యయము నిత్యముగ నగు.

ఉ. అంగిరుండు	అంగిరసుండు	అంగిరస్.
ప్రచేతుండు	ప్రచేతసుండు	ప్రచేతస్.
ఉగ్రశ్రవుండు	ఉగ్రశ్రవసుండు	ఉగ్రశ్రవస్.
ఊర్ధ్వరేతుండు	ఊర్ధ్వరేతసుండు	ఊర్ధ్వరేతస్.
విష్టరశ్రవుండు	విష్టరశ్రవసుండు	విష్టరశ్రవస్.

136. వేధః పురోధశ్శబ్దములకు సలోపమును పురోధశ్శబ్దమున సలోపము లేనిపక్షమున ఉండుప్రత్యయమును అగును.

ఉ. వేధ — వేధస్ — 'బ్రహ్మ'
పురోధ — పురోధసుఁడు — 'పురోహితుఁడు'.

137. ద్యుహృచ్ఛబ్దములకు దివి హృదియగు.

ఉ. దివి ద్యుస్ 'స్వర్గము,' 'ఆకాశము'

హృది హృత్ 'మనస్సు'

138. కలన్వాదులకు ఏకవచనమునందు కుప్రత్యయంబు స్వార్థంబునందు వికల్పముగనగు. *

ఉ. కలను, కలంకు, కలఁకు;

కలను, కెలను, కొఱను, కొలను, గవను, నెఱను, మ్రాను, వరను, వలను, ఇవి కలన్వాదులు.

(వీనిబహువచనములను చూడుము.)

139. రేన్వాదులకు గు ప్రత్యయంబు వైకల్పికంబు.

ఉ. రేను, రేఁగు; గోను, గోఁగు.

140. ఏకవచనమునందు అడుగ్వాదులకు గుప్రత్యయము నిప్పుకాదులకు కప్రత్యయమును వెలఁగాదులకు గప్రత్యయమును నిత్యముగను అగును.

ఉ. అడుగు = అ. అడి + గు. అడి శబ్దముయొక్క తుది ఇకారమునకు వర్ణసమీకరణ విధిచే ఉత్వము.

మడుగు = అ. మడి + గు. ఇదియు పైయట్లగు.

కొంగు = అ. కొనై + గు = కొన్ + గు. ఐకారలోపము; నకారమునకు అనుస్వారాదేశము.

* క్రియాప్రకరణములో ౧౬-వ పుట చూడుము.

ఏనుఁగు	అ.	యానై + గు. ఇచ్చటనర్థానుస్వారమునకు కారణము లేదు.
పీనుఁగు	,,	పిణమ్ + గు.
నిప్పుక		నిప్పు. అ. నెరుప్పు.
ఎమ్ముక		ఎమ్ము. అ. ఎలుంబు.
చిలుక	అ.	కిళి.
ఎలుక	,,	ఎలి.
మంచుక		మంచు.
వెలఁగ	అ.	విళ.
గానుఁగ	,,	కాణమ్.

ప్రథమా బహువచనములు.

141. అరు, రు ప్రత్యయములు వారు, వీరు, మీరు, ఎవరు, దాసరి, దేవర శబ్దంబులందు వచ్చును.

దాసరిశబ్దంబున ఇకారమును దేవరశబ్దంబున అకారమును అంత ప్రత్యయములుగా వచ్చెను, అయినను అవిస్వరూపప్రత్యయములు గావు.

ఉ. అ. దాసరవర్ = దాసరివారు.
దేవరవర్ = దేవరవారు.

అంతమందు వారు ప్రత్యయము లుప్తముకాఁగా దేవర దాసరి శబ్దంబులు సిద్ధంబులయ్యె. ఇట్లేఏకవచనమున దాసన్ శబ్దమువలన సాతనిశబ్దము వచ్చెను.
(క్రియా. ౧౦-వ పుట-చూ.)

దేవేరి— ఇది దేవరశబ్దమునకు స్త్రీలింగమున వచ్చురూపము.

142. అకారాంతంబులకు అలుప్రత్యయము.

ఉ. లతలు, రమలు, కద్రువలు, పితలు.

అఱవములో 'సురర్గళ్' అనునది 'సుఱాళ్' అని మాఱి 'సురలు' అని తెనుంగునవచ్చినట్లు, లతైగళ్-లతాళ్ - లతలు అని వచ్చెను.

143. ఇతరశబ్దములకు ఉలుప్రత్యయంబు.

ఉ. రాములు, వృద్ధులు, బల్లిదులు, హరులు, మనువులు, వనములు, రాజులు, రాసులు.

రామర్గళ్, రామాళ్ - రామలు అని వికారమును బొంది వర్ణసమీకరణవిధిచే లకారమునకు పూర్వమయిన అకారమునకు ఉత్వము రాఁగా రాములు.

144. ఆకారపూర్వక లకారాంతశబ్దములకు ఉలుప్రత్యయముచేర్పఁగా పదాంత లకారమునకు రేఫాదేశము.

ఉ. బాలురు = బాల + ఉరు. లకారమునకు రేఫాదేశము వర్ణవిభేదన విధిచేత వచ్చుచున్నది. 52వ-విధి చూడుము.

145. పగతుండు, అల్లుండు, నెయ్యుండు, బలియుండు ఈ శబ్దములకును బహువచనమునందు ఉరుప్రత్యయము చేర్పఁబడును.

ఉ. పగతురు, బలియురు, అల్లురు, నెయ్యురు.

పగశబ్దమునకు వరుప్రత్యయమురాఁగా పగవరు అని వచ్చును. అ. పగైవర్. రేఫమునకు పూర్వమయిన

అకారమునకు వర్ణసమీపకరణ విధిచే ఉత్వము. వ కారమునకు తత్త్వము.

146. అందు ప్రత్యయాంత శబ్దములకు బహువచన మందు రుప్రత్యయ మగును.

ఉ. గండందు—గండంద్రు, మిండందు—మిండంద్రు.

అ. గండఁడు—గండరు. అనియుండఁగాఁ దెనుఁగున— గండఁడు—గండరు అని అరుప్రత్యయముతో రా వలయు. అఱవమునందువలె తెనుఁగునందును అరు అను బహువచన ప్రత్యయమును గండశబ్దమునకుఁ జేర్పవలయునే కాని గండఁడు అను ఏకవచన రూప మునకు జేర్చుట అశాస్త్రీయము. అట్లుచేయుట వాడుకను బట్టియే. కన్నడమునందు గండందిరు అను బహువచనమును చూడుము.

147. కాఁడు, గాఁడు ప్రత్యయాంత శబ్దములకు బహువ చనమందు వికల్పముగ రుప్రత్యయమగు. రు ప్రత్యయము రా నియెడ ఉలు ప్రత్యయమును, ఉలు ప్రత్యయముయొక్క ఆద్యో కారమునకు లోపమును, రలలకు అత్వమునగు.

ఉ. విలుకాఁడు	విలుకాంద్రు.
వేఁడుకకాఁడు	వేఁడుకకాంద్రు.
వేఁటకాఁడు	వేఁటకాంద్రు.
చెలికాఁడు	చెలికాంద్రు.
అందగాఁడు	అందగాంద్రు.
బేరగాఁడు	బేరగాంద్రు.
విలుకారులు	విలుకాఱు.

వేఁటకారులు వేఁటకాఱు.
వేఁడుకకారులు వేఁడుకకాఱు.

148. ఱేఁడుప్రభృతులకు బహువచనమున ఉలుప్రత్యయము. ప్రత్యయాద్యుకారమునకు పాక్షికముగ లోపము.

ఉ. ఱేఁడులు, ఱేండ్లు. కమ్మతీఁడులు-కమ్మతీండ్లు.
ఎకిమీఁడులు, ఎకిమీండ్లు. కల్లరీఁడులు కల్లరీండ్లు.
అటమటీఁడులు, అటమటీండ్లు.

149. అట్టిఁడ్వాదులకు బహువచనమందు ండు లోపమును రు ప్రత్యయమును అగును.

ఉ. అట్టిఁడు—అట్టిరు, ఇట్టిఁడు—ఇట్టిరు, ఎట్టిఁడు—ఎట్టిరు.
అట్టివాఁడు అట్టిఁడు అని వచ్చినట్లు అట్టివారు అట్టిరు అని వచ్చినది.

150. కలన్వాదుల బహువచనము నందు కులు ప్రత్యయమును రేన్వాదులకు గులు ప్రత్యయమును గాన్వాదులకు గలు ప్రత్యయమును నిత్యముగను అగును.

ఉ. కలను కలంకులు అ. కలంగళ్.
కెలను కెలంకులు.
కొఱను కొఱంకులు.
కొలను కొలంకులు. అ. కుళంగళ్.
గవను గవంకులు.
నెఱను నెఱంకులు. అ. నిఱంగళ్, నిఱమ్.
'వక్షస్థలము.'
మ్రాను మ్రాఁకులు. అ. మరంగళ్.

వీనియందు కులుప్రత్యయము.

రేను	రేఁగులు.		
గోను	గోఁగులు.		
ఏనుఁగు	ఏనుఁగులు.	అ.	యానైగళ్.
పీనుఁగు	పీనుఁగులు.	,,	పిణంగళ్.
అడుగు	అడుగులు.	,,	అడిగళ్.
మడుగు	మడుగులు.	,,	మడిగళ్.
కొంగు	కొంగులు.	,,	కునైగళ్.

ఈపదములయందు గులుప్రత్యయము.

ఎముక	ఎముకలు	అ.	ఎన్బుగళ్.
ఎమ్ముక	ఎమ్ముకలు		
ఎలుక	ఎలుకలు.	,,	ఎలిగళ్.
చిలుక	చిలుకలు	,,	కిళిగళ్.
మడక	మడకలు	,,	మడెగళ్.
నిప్పుక	నిప్పుకలు	,,	నెరుప్పుగళ్.

ఈపదంబులయందు కలుప్రత్యయము.

గానుఁగ	గానుఁగలు	అ.	కాణంగళ్.
వెలఁగ	వెలఁగలు	,,	విళగళ్.

వీనియందు గలు ప్రత్యయము.

ఇట్లు కలు, కులు, గలు, గులు ప్రత్యయములచే సిద్ధించిన రూపములలో కకారగకారములను ఏకవచనప్రాతిపదికముతోఁ జేర్చి మిగిలిన అలు ఉలులను బహువచనప్రత్యయములుగా వైయాకరణులు గ్రహించుటచేత ఏకవచనమునందు లేని రూపములు సిద్ధించినవి.

పైఁజెప్పినపదముల ఏకవచనరూపములను జూడుము.

151. ల్లుకార లికారాంత నామములకు లుప్రత్యయము చేరఁగా మొదటి లకారములకు వైకల్పికము నత్వము అగును.

ఉ. ఇల్లు + లు = ఇన్లు = ఇండ్లు; నలలకు నడుమ డకారాగమము.

కొడవలి + లు = కొడవన్లు = కొడవండ్లు; పైఁజెప్పినది. డకారమునకును నకారమునకును నడుమ ఉకారము రాఁగా ఇండులు కొడవండులు అను రూపములు వచ్చును.

పై శబ్దములకు ఉలుప్రత్యయము చేరఁగా ఇల్లులు, కొడవలులు, కొడవళులు, కొడవళ్లు ఇల్లులు అను రూపములు వచ్చును.

ఇట్లు కల్లు, పల్లు, ముల్లు, విల్లులకు రూపం బెఱుంగునది.

152. రాశి, పేశి, పరదేశి, రాజి, వాజి, రోచి, వీచి మొదలగు వానికి ఉలు ప్రత్యయము పరమగునప్పుడు వానియందలి తాలవ్య హల్లులకు దంత్యములాదేశములగును.

ఉ. రాసులు, పేసులు, పరదేసులు, రాజులు, వాజులు, రోచులు, వీచులు, ఇత్యాదులు.

153. కూఁతుశబ్దమునకు రువర్ణంబంతాగమంబుగనగు.

ఉ. కూఁతురు ఈశబ్దము అరుప్రత్యయము చేరిన బహువచనము. ఏకవచనముగాఁ గ్రహింపఁబడుట చేత దానికి బహువచన ప్రత్యయము తిరిగి చేర్పఁబడెను.

154. కొన్నిపదములందు బహువచనప్రత్యయములయం దుండెడు రు లు లకు ఱకారాదేశ మగును.

ఉ. పగవరులు = పగఱు. ఇందరులు = ఇందఱు.
వేటకారులు = వేటకాఱు. ఎందరులు = ఎందఱు.
అందరులు = అందఱు. కొందరులు = కొందఱు.

155. చెయ్యాలు అనుపదమునకు ఉలుప్రత్యయము రాఁగా లకారములకు లోపమును రెండులకారములకును ఱకారంబును ఆదేశంబగు.

ఉ. చెయ్యాఱు = చెయ్యాలు + ఉలు. చెయ్యాలు అనునది ఉలుప్రత్యయాంత మయినబహువచన రూపము. దానితో ఉలు ప్రత్యయము తిరిగిచేర్పఁబడినది.

156. కొన్నిపదంబులందు రులుప్రత్యయముల రేఫలకారములకు సంయోగము రాఁగా ఆరేఫలకారములకు నకారరేఫములు క్రమముగా ఆదేశము లగును. ఆనకారరేఫములకు నడుమ డకార మాగమమునయి వచ్చును.

ఉ. వారు = వాండ్రు + వారు + ఉలు = వార్ + లు = వారు. రకారమునకును నకారము. వాన్ + రు = వాన్ + డ్ + రు = వాండ్రు. ఉలుప్రత్యయము యొక్క ఆద్యోకారమునకును వారు శబ్దము యొక్క అంత్యోకారమునకును లోపము,

వాఁడు శబ్దమునకు రుప్రత్యయము రాఁగా వాండ్రు అని వచ్చినది అని చెప్పినను తగును. కన్నడమునందు అవందిర్ అను బహువచనమును జూడుము.

157. ఆల్వాదులకు ఉరుప్రత్యయంబు బహువచనమునం దగును. పదాంత ప్రత్యయాద్యు కారములకు లోపమును పూర్వ లకారమునకు నకారాదేశంబును అగును. నకారలకారములకు రెంటికి నడుమ డకార మాగమ మగును.

ఉ. ఆండ్రు = అలు + ఉరు = అల్ + రు = అన్ + డ్ + రు. ఇట్లు చెలియలు - చెలియండ్రు, చెల్లెలు - చెల్లెండ్రు, కోడలు - కోడండ్రు, మఱఁదలు - మఱఁదండ్రు, జవరాండ్రు, మనుమరాండ్రు, కొమరాండ్రు, ఇవి ఆల్వాదులు.

చెల్లెలు మొదలయినవి అలు ప్రత్యయాంతమయిన బహువచనము ఏకవచనముగా గ్రహింపఁ బడుటచేత తిరిగి బహువచనప్రత్యయము చేర్పఁబడును.

158. బహువచనంబుపరంబగునపుడు పదాంతములయిన ట డ ర ల ఈయుక్షరములయుత్వంబునకులోపంబు వైకల్పికంబు.

ఉ. గొంటులు, గొంట్లు. గోరులు, గోర్లు.
తుంటులు, తుంట్లు. నీవిరులు, నీవిర్లు.
చీటులు, చీట్లు. కాలులు, కాళ్లు.
గుండులు, గుండ్లు. మొసలులు, మొసళ్లు.
తూఁడులు, తూండ్లు. పాలులు, పాళ్లు.

158. ఏకపదంబునందు సంయుక్తపరమయిన ఖండబిందువునకు పూర్ణాదేశంబు నిత్యముగ నగును.

ఉ. వాండ్రు, ఱేండ్లు, ఏండ్లు, తూండ్లు, తేంట్లు, తూంట్లు. కండ్లు, ముండ్లు, పుండ్లు.

159. బహువచనము పరం బగునప్పుడు అసంయుక్తమయిన డలరఱలు అంతమందు గలిగిన శబ్దములయొక్క ఉపధలయిన డలరఱలకు అలఘు లకారంబు బహుళంబుగ నగు.

ఉ. త్రాడులు, త్రాళులు, గుమ్మడులు, గుమ్మళులు, మొగిలులు, మొగిళులు, గోరులు, గోళులు, ఏఱులు, ఏళులు.

160. ఉలుప్రత్యయోకారము లోపింపఁగా లకారము ళత్వమును బొందును.

ఉ. త్రాళ్లు, గుమ్మళ్లు, మొగిళ్లు, గోళ్లు, ఏళ్లు.

161. చేను, మీను, పేను, ఱేయి, వ్రాయి, వేయి, ఱాయి, ఈశబ్దముల యంత్యవర్ణములకును ఉలు ప్రత్యయముయొక్క మొదటి ఉకారమునకును లోపమగును.

ఉ. చేను + ఉలు = చేలు. వ్రాయి + ఉలు = వ్రాలు.
మీను + ఉలు = మీలు. వేయి + ఉలు = వేలు.
పేను + ఉలు = పేలు. ఱాయి + ఉలు = ఱాలు.
ఱేయి + ఉలు = ఱేలు. ఱాయిశబ్దమునకు ఱాళ్లు అనియు రూపము కలదు.

162. ఆవు, జాము, మీసము, చుట్టము, ఈశబ్దములకు పైఁజెప్పిన లోపము వికల్పముగానగు.

ఉ. ఆవు + ఉలు = ఆలు, ఆవులు.
జాము + ఉలు = జాలు, జాములు.
మీసము + ఉలు = మీసలు, మీసములు.
చుట్టము + ఉలు = చుట్టలు, చుట్టములు.

163. నపుంసకైక వచనమయిన అము ప్రత్యయమునకు ఇన్ ప్రత్యయ నకారమును ఉలుప్రత్యయమును పరములగునపుడు ముకారమునకు లోపమును దానికి పూర్వమయిన అచ్చునకు దీర్ఘమును పాక్షికంబుగ నగును.

ఉ. దినమునన్	దినానన్	వజ్రములన్	వజ్రాలన్.
దినములు	దినాలు	పగడమునన్	పగడానన్.
దినములన్	దినాలన్	పగడములు	పగడాలు.
వజ్రమునన్	వజ్రానన్	పగడములన్	పగడాలన్.
వజ్రములు	వజ్రాలు	కతమునన్	కతనన్

దీనికి దీర్ఘంబు లేదు.

ఇన్ప్రత్యయము యొక్క ఇకారమునకును ఉలుప్రత్యయముయొక్క ఉకారమునకు లోపము.

ఇన్ప్రత్యయము షష్ఠీవిభక్తి ప్రత్యయముగా వచ్చుచున్నది. అరవమునందును దినమునన్ అనురూపమునకు సరియయి 'దినత్తినాల్' అనునది వచ్చుచున్నది. దినత్తినాల్ = దినత్తు + ఇన్ + ఆల్. అట్లే దినమునన్ = దినము + ఇన్ + అన్ = దినమునన్.

ఈసూత్రముచే మీసము చుట్టము శబ్దముల ముకారమునకు లోపమును దానిపూర్వాచ్చునకు దీర్ఘమును పాక్షికముగ నగు.

ఉ. చుట్టములు = చుట్టాలు.

మీసములు = మీసాలు. పై సూత్రముచే మీసలు చుట్టలు అనియు రూపములు గలవు.

164. గోయి మొదలగువానికి ఉలుప్రత్యయము పరము కాఁగా యకారమునకు తత్వము.

ఉ. గోయి + ఉలు = గోతులు. చేసి అనుపదనమునందు ఇ ప్రత్యయము చేరఁగా, యకారమున కు సత్వమువచ్చినదానిని చూడుము.

గోయి, చేయి, దాయి, నూయి, వాయి, నేయి, రోయి ఇవి గోయిప్రభృతులు.

వ్రాలు తాలు వేలు వీనియందు ఈకార్యము లేనిదానిని చూడుము.

165. విభక్తి ప్రతిరూపక పదములు నామములతోఁజేరి విభక్త్యర్థములందు వచ్చు పదములు. దానికి పూర్వమైన పద స్వరూపము విభక్తి ప్రాతిపదిక మనఁబడును.

రామునిచేతన్ అనుదానియందు చేతన్ అనునది విభక్తి ప్రతిరూపక పదము తృతీయార్థము నిచ్చి రామునియను విభక్తిప్రాతిపదికమునకు పరముగా వచ్చినది. 'రామునిచేతన్' అనునది యోగికార్థముచేత రామునియొక్క చేతియందు చేతిచేతన్ అని అర్థమిచ్చి నప్పటికిని రామశబ్దమునకు తృతీయా

విభక్తి రూపముగా గ్రహింపఁబడి(రామేణ) అనియర్థము నిచ్చుచున్నది.

166. ఏకవచనమునందు అందు ఉందుప్రత్యయము అంతమందుఁగలిగిన నామములు విభక్తి ప్రాతిపదికమునందు ఇకారాంతముగనుండును. ఉందుప్రత్యయమునకు పరంబుగను కు ప్రత్యయమునకు పూర్వముగను, ఈ ఇప్రత్యయమునకు అత్వము వైకల్పికము.

బహువచనమందు అలు ఉలు అంతమందుఁ గలిగిన శబ్దములు అకారాంతములుగను, అరుప్రత్యయమును తజ్జన్యమయిన వురు గురు మొదలయిన ప్రత్యయములును అంతమందుఁ గలిగినవి అకారాంతముగను ఇకారాంతముగను నుండును.

ఈ విభక్తి ప్రాతిపదికములన్నియు షష్ఠ్యంతనామములు. అంతమందుండు అకార ఇకారములు షష్ఠీవిభక్తి ప్రత్యయములు. అకారము కన్నడమందును అరవమునందును వచ్చును.

	క.	తె.
ఉ.	రామన	రాముని.
	రామర	రాముల.
	అవన	వాని.
	అవర	వారి.
	అతన	అతని.

ఏకవచనము.		బహువచనము.
రాముని చేతన్	రాము చేతన్	రాముల చేతన్
రామునికి		
రామునకు		రాములకు

రామునియొక్క	రామువొక్క	రాములయొక్క
బల్లిదునిచేతఁ	బల్లిదుచేతఁ	బల్లిదులచేతఁ
బల్లిదునికి		బల్లిదులకు
బల్లిదునకు		
బల్లిదునియొక్క	బల్లిదుయొక్క	బల్లిదులయొక్క
మగనిచేతఁ		మగలచేతఁ
మగనికి		మగలకు
మగనియొక్క		మగలయొక్క
బాలునిచేతఁ	బాలుచేతఁ	బాలురచేతఁ
బాలునికి		బాలురకు
బాలునకు		
బాలునియొక్క	బాలుయొక్క	బాలురయొక్క
పగతునిచేతఁ	పగతుచేతఁ	పగతురచేతఁ
పగతునికి		పగతురకు
పగతునకు		
పగతునియొక్క	పగతుయొక్క	పగతురయొక్క
గురువుచేతఁ		గురువులచేతఁ
గురునిచేతఁ	గురుచేతఁ	గురులచేతఁ
గురువునకు		గురువులకు
గురునకు		
గురునికి		గురులకు
గురువుయొక్క		గురువులయొక్క
గురునియొక్క	గురుయొక్క	గురులయొక్క
		పలువురచేతఁ
		పలువురకు
		పలువురయొక్క.

రాముచేతఁ మొదలయినపదములలో ఇప్రత్యయమునకును తత్పూర్వమయిన నకారమునకును లోపము.

మగనకు అని కుప్రత్యయమునకు పూర్వము అకారము రాదు.

167. అ, ఇ, ఈ అంతమందుఁ గలిగిన నామములకు ఏక వచనమునందు విభక్తి ప్రాతిపదికములయొక్క తుదిని అ, ఇ ప్రత్యయములు లోపించియుండును.

పిత,	పితచేతఁ,	పితయొక్క.
లత,	లతచేతఁ,	లతయొక్క.
అన్న,	అన్నచేతఁ,	అన్నయొక్క.
అమ్మ,	అమ్మచేతఁ,	అమ్మయొక్క.
శ్రీ,	శ్రీచేతఁ,	శ్రీయొక్క.
స్త్రీ,	స్త్రీచేతఁ,	స్త్రీయొక్క.
గౌరి,	గౌరిచేతఁ,	గౌరియొక్క.
హరి,	హరిచేతఁ,	హరియొక్క.
రవి,	రవిచేతఁ,	రవియొక్క.
లక్ష్మి,	లక్ష్మిచేతఁ,	లక్ష్మియొక్క.

168. నపుంసకోకారాంతనామంబుల ఏకవచనమునకు అందు అన్ కి ప్రత్యయముతప్ప మిగిలిన విభక్తిప్రతిరూపక ప్రత్యయములు పరంబగునపుడు విభక్తి ప్రాతిపదికముయొక్క అంతప్రత్యయమయిన ఇన్ ఇప్రత్యయమునకు లోపము.

ఉ. తరువుచేతఁ	తరువుయొక్క
తరువువలనఁ	తరువుకంటెఁ
తరువునకు	తరువునందు
తరువునఁ.	

ఈకార్యంబు పుంలింగాకారాంత పదంబులందు అన్ని విభక్తులయందు పాక్షికము.

విష్ణువుచేతఁ	విష్ణునిచేతఁ *
విష్ణువందు	విష్ణునందు
	విష్ణునియందు.

169. సర్వనామంబులలో విభక్తిప్రాతిపదికములు ఏకవచనమునందు ఇకారాంతముగను, బహువచనమునందు అకారాంతముగను ఇకారాంతముగను ఉండును.

వాఁడు,	వానిచేతఁ,	వానికి,	వానియొక్క.
వీఁడు,	వీనిచేతఁ,	వీనికి,	వీనియొక్క.
ఎవఁడు,	ఎవనిచేతఁ,	ఎవనికి,	ఎవనియొక్క.
అది,	దానిచేతఁ,	దానికి,	దానియొక్క.
ఇది,	దీనిచేతఁ,	దీనికి,	దీనియొక్క.
ఎది,	దేనిచేతఁ,	దేనికి,	దేనియొక్క.
వారు,	వారిచేతఁ,	వారికి,	వారియొక్క.

---

* విష్ణుని మొదలయిన రూపంబులందు ఉండు నకారము రాముని కృష్ణుని మొదలయినవానియందు ఉండెడి ప్రత్యయములోని అనుస్వార సంబంధమయినట్లు (రాముండు + ఇ = రాముం + ఇ = రామున్ + ఇ; డులోపము), విష్ణుఁడు అని దాని ఉండుప్రత్యయమునకు సంబంధించినది (అనఁగా విష్ణుఁడు + ఇ = విష్ణుని; డులోపము.) అని ఆక్షేపింపఁగూడదు. విష్ణుండు శబ్దమునందుండు ఉండుప్రత్యయము తరువు మొదలయిన అమహదర్థ కోకారాంత నామములకును మహదర్థక మను శబ్దంబునకును రాకుండుటచేతను, సామాన్యముగా అఱవము కన్నడము ఈభాషలలోను ఉకారాంతశబ్దంబులకు ఉండుప్రత్యయమునకు ప్రకృతియయిన అన్ అనుప్రత్యయము రామిచేతను, అఱవమునందును కన్నడమునందును సమస్తోకారాంతములకు ఇనాగమము వచ్చుటచేత, విష్ణుని, గురుని మనువునకు తరువునకు మొదలయిన పదంబులందలి నకారము ఇనాగమసంబంధమయినది యని తెలియవలసినది.

వారలు,	వారలచేతఁ,	వారలకు,	వారలయొక్క.
	వాండ్రచేతఁ,	వాండ్రకు,	వాండ్రయొక్క.
వీరు,	వీరిచేతఁ,	వీరికి,	వీరియొక్క.
వీరలు,	వీరలచేతఁ,	వీరలకు,	వీరలయొక్క.
ఎవరు,	ఎవరిచేతఁ,	ఎవరికి,	ఎవరియొక్క.
ఏవారు,	ఏవారిచేతఁ,	ఏవారికి,	ఏవారియొక్క.
ఏవారలు,	ఏవారలచేతఁ,	ఏవారలకు,	ఏవారలయొక్క.
అందఱు,	అందఱచేతఁ,	అందఱకు,	అందఱయొక్క.
	అందఱిచేతఁ,	అందఱికి,	అదఱియొక్క.
ఇందఱు,	ఇందఱచేతఁ,	ఇందఱకు,	ఇందఱయొక్క.
	ఇందఱిచేతఁ	ఇందఱికి	ఇందఱియొక్క
ఎందఱు,	ఎందఱచేతఁ,	ఎందఱకు,	ఎందఱయొక్క.
	ఎందఱిచేతఁ,	ఎందఱికి,	ఎందఱియొక్క.

దాని, దీని, దేని అనుపదంబులందు ఏకవచనంబున అన్ ఇప్రత్యయములు రెండును చేరి వచ్చినవి.

దాని = అ. అదన్ + ఇ
= దాని. క. అదర
దీని = అ. ఇదన్ + ఇ
= దీని. క. ఇదర
దేని = అ. ఎదన్ + ఇ
= దేని. క. ఎదర

తెనుంగుపదంబులందు ఇప్రత్యయము అధికముగా వచ్చినది.

170. కొన్ని విభక్తిప్రాతిపదికములందు ఏకవచనము నందు పైఁజెప్పిన ఇ ప్రత్యయమురాఁగా పదాంతహల్లులు మాఱును.

త్రాడు,	త్రాటిచేతఁ.	త్రాటియొక్క.
కాడు,	కాటిచేతఁ,	కాటియొక్క.

నోరు,	నోటిచేతన్,	నోటియొక్క.
నీరు,	నీటిచేతన్,	నీటియొక్క.
నూఱు,	నూటిచేతన్,	నూటియొక్క.
కన్ను,	కంటిచేతన్,	కంటియొక్క.
మిన్ను,	మింటిచేతన్,	మింటియొక్క.
విల్లు,	వింటిచేతన్,	వింటియొక్క.
పల్లు,	పంటిచేతన్,	పంటియొక్క.
వాయి,	వాతిచేతన్,	వాతియొక్క.
నూయి,	నూతిచేతన్,	నూతియొక్క.
మన్ను,	మంటిచేతన్,	మంటియొక్క.
గోరు,	గోటిచేతన్,	గోటియొక్క.
ఏఁడు,	ఏఁటిచేతన్,	ఏఁటియొక్క.
ఏఱు,	ఏటిచేతన్,	ఏటియొక్క.
పగలు,	పగటిచేతన్,	పగటియొక్క.
ఇల్లు,	ఇంటిచేతన్,	ఇంటియొక్క.
ఱాయి,	ఱాతిచేతన్,	ఱాతియొక్క.

ఇట్లు కూడు, నాడు, పూఁడు, కాడు, గోయి, చేయి, దాయి, నేయి, రోలు, మొదలయినవి.

171. కొన్ని విభక్తి ప్రాతిపదికములందు ఏకవచనమునందు ఇప్రత్యయమునకు ముందు ప్రాతిపదికమునకు పరంబుగ ఇన్ ప్రత్యయము వచ్చును. ఇదియు షష్ఠీవిభక్తి ప్రత్యయము. కన్నడమునందు ఈ ఇన్ ప్రత్యయమునకు పరముగ అ ప్రత్యయము వచ్చును.

తె.	అ.	క.
గురుని	గురువిన్	గురువిన.
విష్ణుని	విష్ణువిన్	విష్ణువిన.

172. కొన్ని విభక్తిప్రాతిపదికములకు ఇన్—ఇ ప్రత్యయములు రెండును వచ్చునపుడు ఇ ప్రత్యయమునకు మునుపు నకారమునకు ద్విత్వమును, రెండవ నకారమునకు టా దేశమును, టకారమునకు మునుపుండెడు నకారమునకు బింద్వాదేశమును అగును. ఆ దేశబిందువునకును పాక్షికముగ లోపము.

పేరు	—పేరిటిచేతన్	పేరిటియొక్క	పేరిటియందు
	పేరిచేతన్	పేరియొక్క	పేరియందు
	పేరింటిచేతన్	పేరింటియొక్క	పేరింటియందు
పగలు	—పగలిటిచేతన్	పగలిటియొక్క	పగలిటియందు
	పగటిచేతన్	పగటియొక్క	పగటియందు
	పగలింటిచేతన్	పగలింటియొక్క	పగలింటియందు
అన్ని	—అన్నిటిచేతన్	అన్నిటియొక్క	అన్నిటియందు
	అన్నింటిచేతన్	అన్నింటియొక్క	అన్నింటియందు
రెండు	—రెండిటిచేతన్	రెండిటియొక్క	రెండిటియందు
	రెండింటిచేతన్	రెండింటియొక్క	రెండింటియందు
ఏమి	—ఏమిటిచేతన్	ఏమిటియొక్క	ఏమిటియందు
నూఱు	—నూఱిటిచేతన్	నూఱిటియొక్క	నూఱిటియందు

నూటి పగటి అను రూపమునందు రేఫలకారములకు టకారాదేశమువచ్చినది 170-వ విధి చూడుము. నూఱిటి పగలిటి అను రూపములందు ఇన్ ఇ ప్రత్యయములు వచ్చినవి.

ఇట్లు మొదలు, అన్ని, కొన్ని, ఇన్ని, ఎన్ని; మూఁడు, నాల్గు, మొదలయిన సంఖ్యాశబ్దములు వీని విభక్తిప్రాతిపదికములు వచ్చును.

173. క్రిందు, మీఁదు, ముందు, వెనుకు, మాపు, మొదలు యిన శబ్దములకు విభక్తిప్రాతిపదిక రూపమునకు అన్ ఇ ప్రత్యయములు చేరును. నకారమునకు టత్వము.

క్రిందు	క్రిందటిచేతన్	క్రిందటియొక్క	క్రిందటియందు.
మీఁదు	మీఁదటిచేతన్	మీఁదటియొక్క	మీఁదటియందు.

174. అఱ్ఱు, కొఱ్ఱు, గొఱ్ఱు, మిఱ్ఱు, ఈశబ్దములకు ఇన్ ఇ ప్రత్యయములు చేర్పఁబడును. ఇనాగమముయొక్క నకారమునకు తకారము ఆదేశము. తృతీయాసప్తమీ ప్రత్యయము అన్ పరమగునపుడు ఇనాగమముయొక్క ఇకారమునకు లోపము.

అఱ్ఱు అఱితిచేతన్ అఱితియొక్క అఱితియందు అఱుతన్.

ఇట్లు గుఱించి, చేతన్, తోడన్, వలనన్, యొక్క, అందు అనువిభక్తి ప్రతిరూపకపదములు అ ఇ ప్రత్యయాంతములైన నామములతోవచ్చి విభక్త్యర్థములను బోధించును.

175. కి కు ప్రత్యయములు పదములు కానివి యయినప్పటికిని అవి విభక్తిప్రతిరూపక పదతుల్యములు. మిగిలినవి శుద్ధ ప్రత్యయములు.

176. సప్తమీ ద్వితీయా ప్రత్యయము అన్ చేరునపుడును కొన్నిపదంబులందు షష్ఠీప్రత్యయము ఇన్ వచ్చుచున్నది. కారణము మృగ్యము.

హరి	హరినిన్	తరువు	తరువునన్.
గురు	గురునిన్	అది	{ దానన్.
వనము	వనమునన్		{ దానిన్.

177. అ, ఆ, ఇ, ఈ, అంతమందు గలిగినవి, అమహదర్థకోకారాంతములు వీనికి ద్వితీయయందు అన్ ఇన్ ఉన్ ప్రత్యయములు క్రమముగాఁ జేర్పఁబడును.

లతన్, వనితన్ రమన్, పితన్, అంతన్ ఇంతన్ ఎంతన్; అంత ప్రత్యయము అకారము.

హరిన్ గిరిన్, నదిన్ మదిన్, తుదిన్ రాశిన్ రాజిన్; అంత ప్రత్యయము ఇకారము.

శ్రీన్, స్త్రీన్, హ్రీన్, భీన్, తరువున్, బాహువున్.

క్ష్మాన్, మాన్, భాన్, అంతప్రత్యయము ఉకారము.

178. ఉండు ఉఁడు, అండు అఁడు, ప్రత్యయములంతమందు గలిగిన నామంబులకు ఇన్ ప్రత్యయము ద్వితీయయందువచ్చును. డు లోపముకాఁగా ఉండు ఉఁడు ప్రత్యయముల అనుస్వార స్థానములోనుండెడు నకారమునకును ఇన్ ప్రత్యయముయొక్క ఇకారమునకును పాక్షికముగ లోపము.

రాముండు / రాముఁడు } + ఇన్ = రామున్ + ఇన్ = రామునిన్, రామున్.

అల్లుండు / అల్లుఁడు } + ఇన్ = అల్లున్ + ఇన్ = అల్లునిన్, అల్లున్.

గండండు / గండఁడు } + ఇన్ = గండన్ + ఇన్ = గండనిన్.

మగండు / మగఁడు } + ఇ = మగన్ + ఇన్ = మగనిన్.

అంతప్రత్యయము ఇకారము.

179. ఉండు ఉఁడు ప్రత్యయములు పాక్షికముగఁ జేర్పఁబడు పుంలింగనామములకు పైఁజెప్పిన రూపములతో వేఱురూపములును గలవు.

దయాళుండు } దయాళునిన్ సవిత్రుండు సవిత్రునిన్.
దయాళుఁడు }

దయాళువు { దయాళువున్ సవిత్రుఁడు సవిత్రున్.
{ దయాళున్ సవిత సవితన్.

గురుండు } గురునిన్.
గురుఁడు }

గురున్.

గురువు గురువున్.

180. ఉకారము అంతప్రత్యయముగాఁ గలిగిన ఉకారాంత తత్సమశబ్దములకు ద్వితీయయందు ఉన్ ప్రత్యయము పరముకాఁగా, ఆ అంతప్రత్యయమునకును తత్పూర్వమయిన వకారమునకును పాక్షికముగా లోపము.

తరువు తరువున్
తరున్
బాహువు బాహువున్
బాహున్
బిందువు బిందువున్
బిందున్.

దయాళున్ గురున్ మొదలయినవి వులోపముచేత సిద్ధించుచున్నవి. పైసూత్రముచేత దయాళునిన్ గురునిన్ అను రూపములందు నికారలోపముచేతను రావచ్చును.

181. ఇన్ ఇ షష్ఠీవిభక్తి ప్రత్యయములు చేరునప్పుడు, ఆదేశంబు బొందునట్టి గోయి, వాయి, నోరు, నీరు, మొదలగు నామంబులకు ద్వితీయావిభక్తి ప్రత్యయము వచ్చునపుడు పైఁ జెప్పిన ఆదేశము వచ్చును.

గోయి	గోతి	గోతిన్
వాయి	వాతి	వాతిన్
నోరు	నోటి	నోటిన్ నోరిన్
నీరు	నీటి	నీటిన్
త్రాడు	త్రాటి	త్రాటిన్

182. ప్రథమైక వచనమునందు కుప్రత్యయము పాక్షికముగఁ గలిగిన కలన్వాదులకు ప్రథమైకవచనమునందువలె రెండు రూపములు ద్వితీయాదులందును ఏకవచనంబునందు గలవు.

కలను
కలంకు } కలనిన్ కలంకున్.

కెలంకు
కెలను } కెలనిన్ కెలంకున్.

183. సంబంధార్థక మయిన ఇప్రత్యయము రాఁగా అన్ ఇనాగమములును, ఇనాగముయొక్క నకారమునకు టత్వము మొధలయిన కార్యములును కలిగిన నామములకు ద్వితీయా విభక్తి ప్రత్యయము పరమగునపుడు ఇనాగమము మొదలయిన కార్యములు వచ్చును.

వేయి	వేయిటి	వేయిటిన్
పేరు	పేరిటి	పేరిటిన్
	పేరి	పేరిన్

పగలు	పగలిటి	పగలిటిన్
	పగటి	పగటిన్
రెండు	రెండిటి	రెండిటిన్
	రెంటి	రెంటిన్
నూఱు	నూఱిటి	నూఱిటిన్.
	నూటి	నూటిన్
క్రిందు	క్రిందటి	క్రిందటిన్.
మీఁదు	మీఁదటి	మీఁదటిన్.
అఱ్ఱు	అఱిటి	అఱిటిన్.
కొఱ్ఱు	కొఱిటి	కొఱిటిన్.

184. సప్తమీ విభక్తియందు అన్ ప్రత్యయము, ఉకారాంతము, అము ప్రత్యయాంతము, ఇకారాంతము అయిన నపుంసకలింగ పదములకు పాక్షికముగాఁ జేర్పఁబడును. కలన్వాదులయందు కు ప్రత్యయాంతరూపములకు ఈ అన్ ప్రత్యయము చేర్పఁబడదు. కు ప్రత్యయములేని రూపములకు అన్ ప్రత్యయము పాక్షికముగ వచ్చును.

తరువు	తరువునన్	తరునన్	— దీనియందు అన్ షష్ఠీవిభక్తిప్రత్యయము ఇన్ ప్రత్యయముతోఁ జేరి వచ్చెను. అ. తరువినాల్.
వనంబు	వనంబునన్		దీనియందును ఇన్ ప్రత్యయముతోఁ జేరివచ్చెను. అ. వనత్తినాల్.

మది	మదిన్.			అన్ ప్రత్యయము యొక్క అకారమునకు లోపము.	
తుది	తుదిన్.				
త్రాడు	త్రాటన్,	తృ.	స.	త్రాటిన్	ద్వి.
కన్ను.	కంటన్	,,	,,	కంటిన్	,,
విలు	వింటన్	,,	,,	వింటిన్	,,
చేయి	చేతన్	,,	,,	చేతిన్	,,
కొడవలి	కొడవటన్	,,	,,	కొడవటిన్	,,
వేయి	వేయిటన్	,,	,,	వేయిటిన్	,,
ఱాయి	ఱాతన్	,,	,,	ఱాతిన్	,,
మేను	మేనన్	,,	,,	మేనిన్	,,
చేను	చేనన్	,,	,,	చేనిన్	,,
కలను	కలనన్	,,	,,	కలనిన్	,,
ఏఁడు	ఏఁటన్	,,	,,	ఏఁటిన్	,,
గోరు	గోటన్	,,	,,	గోటిన్	,,
ఊరు	ఊరన్	,,	,,	ఊరిన్	,,
పేరు	పేరిటన్	,,	,,	పేరిటిన్	,,
	పేరన్	,,	,,	పేరిన్	,,
కాఁడు	కాటన్	,,	,,	కాటిన్	,,
పగలు	పగలిటన్	,,	,,	పగలిటిన్	,,
	పగటన్			పగటిన్	,,
క్రిందు	క్రిందన్	,,	,,	క్రిందిన్	,,
	క్రిందటన్	,,	,,	క్రిందటిన్	,,
మీఁదు	మీఁదన్	,,	,,	మీఁదిన్	,,
	మీఁదటన్	,,	,,	మీఁదిటిన్	,,
అన్ని	అన్నిటన్	,,	,,	అన్నిటిన్	,,
పెక్కు	పెక్కిటన్	,,	,,	పెక్కిటిన్	,,

రెండు	రెండింటన్	తృ.	స.	రెండిటిన్	ద్వి.
	రెంటన్	,,	,,	రెంటిన్	,,
మూఁడు	మూఁడిటన్	,,	,,	మూఁడిటిన్	,,
	మూటన్	,,	,,	మూటిన్	,,

త్రాటి మొదలయిన ఉదాహరణములందు సప్తమీప్రత్యయము అన్ తృతీయార్థమునందును వచ్చును; అన్ ప్రత్యయము చేర్చునపుడు వచ్చునట్టి కార్యములు ద్వితీయా ప్రత్యయము అన్ చేర్చునప్పుడును వచ్చుచున్నవి.

185.	అది	దానన్	దానిన్	క.	అదనన్ను
	ఇది	దీనన్	దీనిన్	,,	ఇదనన్ను
	ఎది	దేనన్	దేనిన్	,,	ఎదనన్ను

వీనిలో సప్తమీ ప్రత్యయము అన్, ద్వితీయా ప్రత్యయము ఇన్. ఇవి షష్ఠీ ప్రత్యయమయిన అన్ప్రత్యయముతోఁ జేరి వచ్చుచున్నవి సర్వనామ ప్రకరణమును చూడుము.

—:0:—

సర్వనామప్రకరణము.

---

186. అ-ఆ, ఇ-ఈ, ఎ-ఏ సర్వనామ విశేషణములు.

వాఁడు, వీఁడు, ఎవఁడు, ఏఁడు.

వారు, వీరు, ఎవరు, ఏరు.

అది, ఇది, ఎది.

అవి, ఇవి, ఎవి.

ఈవు, నీవు.

మీరు, మీరలు, ఈరు, ఈరలు.

నేను, ఏను.

ఏము, మేము, నేము, మనము.

అన్ని, ఇన్ని, కొన్ని, అందఱు, ఇందఱు, ఎందఱు, కొందఱు, పెక్కు, పెక్కులు, పలుగురు, పెక్కురు, పెక్కండ్రు, అట్టి, ఇట్టి, ఎట్టి, అట్టివాఁడు, అట్టివారు, ఇట్టివాఁడు, ఇట్టివారు, ఎట్టివాఁడు, ఎట్టివారు, అట్టిది, అట్టివి, ఇట్టిది, ఇట్టివి, ఎట్టిది, ఎట్టివి, అంత, ఇంత, ఎంత, కొంత.

187. వాఁడు = అ - అవన్. అవన్ + ఉ = అవన్ + డ్ + ఉ = అవండు = వాండు = వాఁడు. డకారాగమమును నకారమునకు అనుస్వారాదేశమును వెనుక ఖండాదేశమును వచ్చినవి.

ఇట్లు, వీఁడు = అ. ఇవన్ + డ్ + ఉ. ఇ + అన్ = ఇయన్ అని యకార ముండవలసినది. దానిస్థానములో అవన్ అనుశబ్దముయొక్క సామ్యముచేత ఇయన్ ఇవన్ అని వచ్చెను.

ఎవఁడు = అ. ఎవన్ + డ్ + ఉ.

ఎ + అన్ = ఎయఙ్ అని ఉండవలసినది. ఎవఙ్ అని పైశబ్దమువలె వకారముతో వచ్చినది.

అది - అ. అవఙ్ + ఇ = అవ్ + ఇ + అది. అన్లోపమును వకారమునకు దకారాదేశమును వచ్చినవి. క్రియాప్రకరణములోను అది ప్రత్యయమును చూడుము.

ఇట్లు - ఇది = అ. ఇవన్ + ఇ = ఇవి = ఇది.

ఎది = అ. ఎవన్ + ఇ = ఎవి = ఎది.

ఈ అది ఇది ఎది, అను పదములు స్త్రీలింగమునందు వచ్చెడు ఇ ప్రత్యయమును అవన్ మొదలయిన పదములకు చేర్చుటచేత వచ్చినవి. ఇవి వేఱు. నపుంసకలింగమునందు వచ్చెడు అది మొదలయిన శబ్దములు వేఱు.

వారు = ఆ - అవర్ + ఉ.

అది = అ. అదు. అదు యొక్క ఉకారమునకు ఇత్వము.

అవి = అ. అవై. అవై యొక్క ఐకారమునకు ఇత్వము.

188. నీవు / ఈవు } ప్రాంతక-ఈఙ్ + ఉ = ఈను. ప్రా. క. ఈమ్ ఏకవచన బహువచనములకును వచ్చును. దీనికి నకారాగమము ఆదియందు రాఁగా నీమ్ అనివచ్చును.

ఈ నీమ్ అనునది అఱవములో మీరు అను అర్థములో వచ్చును. ఇది అఱవములో చింతామణి అను ప్రాచీన గ్రంథములో ప్రయోగింపఁబడి యున్నది.

ప్రాచీనకన్నడమందు నీమ్ అను సర్వనామము, మకారము నకారమగుటచేతను నీను అని వచ్చినది. తెనుంగునందు ఆ మకారమునకు వకారాదేశంబు

రాఁగా నీవు అని వచ్చినది. నీమ్ శబ్దమునకు ఈమ్ అనునది రూపాంతరము. ఈ నీమ్, ఈమ్ శబ్దములకు ఉ ప్రత్యయమును అంతమందు చేర్చి మకారమునకు వకారాదేశమును ఉంచినయెడల ఈవు నీవు శబ్దములు ఏకవచనమునందు సిద్ధించును.

ఈరు
ఈరలు
మీరు
మీరలు —

ఈవుశబ్దమునకు ఉరు అనుబహువచన ప్రత్యయము రాఁగా ఈవురు అని వచ్చినది. ఉకారము లోపింప, ఈరు అనురూపము సిద్ధించును.

ఈరు + అలు = ఈరలు ఈరుశబ్దమునకు బహువచనము అలుప్రత్యయము తిరిగి చేర్పఁబడినది.

ఈమ్ శబ్దమునకు, ఉరు ప్రత్యయమును జేర్ప, ఈమురు అని వచ్చును. వర్ణప్లుతి విధిచేత ఈకారము మకారమునకు వెనుక దుమికి ఉకారస్థానములో నిలిచినయెడల మీరు అనిరూపము వచ్చుచున్నది.

ఈమురు = మ్ + ఉ + ఈ + రు.
= మ్ + ఈ + రు.
= మీరు.

మీరుశబ్దమునకు అలు ప్రత్యయముచేర్పఁగా, మీరలు అనుశబ్దము వచ్చుచున్నది.

నీ — నీను అను కన్నడపదముయొక్క ఈకారమునకు హ్రస్వము రాఁగా నిన్ వచ్చును. ద్వితీయావిభక్తి ప్రత్యయము ఉన్ రాఁగా, నినున్ అనియు, ఇందలి నకారమునకు ద్విత్వము రాఁగా నిన్నున్ అనియువచ్చును. అరవములో నిన్నై, నున్నై, నిన్నిల్, నున్నిల్, అనియు, కన్నడములో నిన్నం, నిన్నల్లి, అని నిన్ నున్ అను ప్రాతిపదికములు వచ్చును.

ఈ నిన్ అను ప్రాతిపదికము ద్వితీయయందు మాత్రము వచ్చును. నీవుయొక్క ప్రాచీనరూపమైన ఈన్ అను శబ్దమునకు షష్ఠీవిభక్తియందు ఇన అను రూపమువచ్చును. అభివమునందు విభక్తిప్రతిరూపశబ్దములలో సంబంధార్థకమయిన అప్రత్యయము లోపించును. అ. నిన్, క. నిన్న చూడుము. వర్ణవ్యత్యయముచే ఇకారము నకారమునకు వెనుకరాఁగా నీ అనివచ్చును.

ఇన = న్ + అ + ఈ = న్ + ఈ = నీ.

నిన్నుఁ, నీది, నీయది, నీదు, నీదుపలక. నీదు = అ. ఊనదు, మూలరూపము ఇనదు, షష్ఠ్యేకవచనము.

మీ—మీరుశబ్దముయొక్క ప్రాచీనరూపమయిన ఈమ్ అనుదాని వలనఁబుట్టిన ఇమ్ అనునది షష్ఠ్యర్థకమయిన అప్రత్యయముతో రాఁగా ఇమ అని వచ్చును. అ. నుమ్, ఉమ్, క. నిమ్మ చూడుము. ఈకారము వర్ణవ్యత్యయవిధిచేత మకారమునకు వెనుకరాఁగా మీ అని వచ్చును. ఇమ = మ్ + అ + ఈ.

మిమ్—ఈన్ శబ్దమునకు నకారము ఆద్యాగమము వచ్చుటచే నీన్ అని అయి నిన్ అను ప్రాతిపదికమువచ్చునట్లు, ఈమ్ అనుదానికి మకారము ఆద్యాగమము రాఁగా మీమ్ అనురూపమునుబొంది మిమ్ అనివచ్చినది.

మిమ్ముఁ, మీది, మీయది, మీపుస్తకము.

189. నేను, ఏను—ప్రా. క. ఆమ్ అనునది మూలరూపము. దీని మకారమునకు నకారాదేశముచేసి నిరర్థకప్రత్యయమయిన ఉకారమునుచేర్పఁగా ఆను అను రూపమువచ్చును. ఆకారమునకు ఏత్వముచేసిన, ఏనువచ్చును. నీవునందు నకారము ఆద్యాగమమయినట్లు ఆను అనుదానికి మొదట నకారాగమమును ఆకారమునకు ఏకారాదేశమును రాఁగా నేనువచ్చును.

నన్, నా — ద్వితీయావిభక్తియందు నానుశబ్దముయొక్క ఆకారంబునకు హ్రస్వము రాఁగా నన్ అగును. పైఁజెప్పిన అనుశబ్దమువలనను అన్ అనునది పుట్టి షష్ఠ్యర్థకమయిన అప్రత్యయముతోఁ జేరఁగా అన అనునది వచ్చుచున్నది. అ. ఎన్, క. ఎన్న చూడుము. అకారవర్ణప్లుతివిధిచే నకారమునకు వెనుకను పోగా నా అని వచ్చును. నా = న్ + అ + అ.

ఉ. నన్నుఁ, నాపుస్తకము, నాది, నాయది, నాదుపలక, నాదు = అ. ఎనదు.

ఈ నాదు అనుపదము షష్ఠీవిభక్తిరూపము అ. ఎనదు, క. ననదు వలె వచ్చినది. అదు షష్ఠీప్రత్యయము. నాదు అనుదానికి మూలరూపము అనదు అని యుండవలయు.

ఏము, మేము, నేము — ప్రాత క. ఆమ్. దీనికి ఉప్రత్యయమును ఆకారమునకు పాక్షికముగా ఏకారమును రాఁగా, ఆము, ఏము. నాను అనుపదమునందు నకారాగమము మొదటవచ్చినట్లు ఆము ఏము లకు మకారాగమము వచ్చిన మేము, మాము అనునవి సిద్ధించును. నామ్ అను అరవపదమునకు ఉకారము రాఁగా నాము వచ్చును, ఆకారమునకు ఏత్వము రాఁగా నేము వచ్చును.

మమ్ — మాముయొక్క ఆకారమునకు హ్రస్వము రాఁగా మమ్ అనివచ్చును.

మా — ఆమ్ ఆకారమునకు హ్రస్వమును అప్రత్యయమును రాఁగా అమ వచ్చును. అకారము మకారమునకు వెనుకవచ్చి దీర్ఘము కాఁగా మా. అమ = మ్ + అ + అ = మా.

మనము — నామ్‌శబ్దమునకు అము అను ఉత్తమపురుషబహువచనప్రత్యయముచేర్చి దీర్ఘమును హ్రస్వముచేయఁగా నమము అనివచ్చి వర్ణవ్యత్యయముచేత మనము అగును.

మన — నామ్‌శబ్దమునకు అ అను షష్ఠీవిభక్తి ప్రత్యయమును ఆకారమునకు హ్రస్వమును రాఁగా నమ అనివచ్చును. అ. నమ్, క. నమ్మ. వర్ణవ్యత్యయముచేత నమ మన అయినది.

మాపుస్తకము, మాది, మాయది, మనపుస్తకము, మనది.

190. అన్ని, ఇన్ని, ఎన్ని, కొన్ని.

ఇవి సర్వనామవిశేషణములు; సముదాయార్థకములు.

అ. అనై, క. అని.
,, ఇనై, ,, ఇని.
,, ఎనై, ,, ఎని.

ఇవి నిత్యబహువచనంబులు. మహదర్థకమునందు వరు ప్రత్యయముచేర్పఁగా, అనివరు, అ. అనైవర్, క. అనబరు, అనైవరు=అన్వరు. ఐలోపము. అందరు, వకారమునకు దకారము. నకారమునకనుస్వారము.

అందరు అనుదానికి లు ప్రత్యయముచేర్చి రలలకు ళకారాగమమును చేయఁగా అందళు. అందరు+లు=అందళు.

ళకారమునకు పూర్వమయిన అకారమునకు ఒత్వము పాక్షికముగా వచ్చినయెడల అందోళు.

ఇట్లే ఇనివలన, ఇందళు, ఇందోళు; ఎనివలన ఎందళు, ఎందోళు.

కొందఱు. — అ. శిల, క. కెల. వీనికి సంబంధమయినది తె. కొన్ని. క. కెల అనునది అని, ఇని, ఎని పదముల సా

మ్యముచేత కెని అని మాఱి కొని అయినది. కొనివరు=కొన్వరు=కొందరు. లు ప్రత్యయము చేరఁగా కొందఱు. అకారమునకు ఒత్వమురాఁగా కొందొఱు.

పలుగ్గురు }
పల్వురు } —పలశబ్దమునకు వరుప్రత్యయముచేర్పఁగా పలవరు. వర్ణసమీకరణవిధిచేత లవలతోఁ చేరిన అకారములకు ఉత్వము. వకారమునకు పాక్షికముగ గత్వము.

పలుగుంద్రు—పలుగురు అనుశబ్దమునకు లు ప్రత్యయముచేర్చి రలలకు నరాదేశముచేయఁగా పలుగును్రు. నకార రేఫములకు నడుమ డాదేశమురాఁగా పలుగుంద్రు.

పెక్కురు—పలుగురు=పల్గురు. లకారముతోఁ చేరిన ఉత్తునకు లోపము.
=పల్కురు. లగలకు కద్వయాదేశము. అత్తున కెత్వమును రాఁగా
=పెక్కురు.

పెక్కుంద్రు—అ. పలవర్=పలవరు. ఉకారము అంతప్రత్యయము.
=పల్వరు. లకారముతోఁజేరిన అకారమునకు లోపము.
=పల్గరు. వకారమునకు గకారము.
=పక్కరు. లగలకు కద్వయాదేశము.
=పెక్కరు. పకారముతోఁజేరిన అకారమునకు ఎత్వము.
=పెక్కరు.
లు ప్రత్యయమునుచేర్చి రలలకు నరాదేశమును చేయఁగా

పెక్కండ్రు. నకారరేఫములకు
నడుమ డకారాదేశము రాఁ
గా పెక్కండ్రు.

పెక్కు
పెక్కులు } — అ. పలశబ్దమునకు ఉలు ప్రత్యయముచేర పలవులు. లకారముతోఁజేరిన అకారమునకు ఉత్వము రాఁగా, పలువులు, పల్లులు, పక్కులు, కడపటను పెక్కులు పైశబ్దమువలెవచ్చినది.

ఈశబ్దంబునందు కులు అనునది బహువచనప్రత్యయము. వైయాకరణులు ఉలు అనుభాగమును బహువచనప్రత్యయముగా గ్రహించుటచే, పెక్కు అనిభాషలో లేనిరూపము ఏకవచనమునకు సిద్ధించెను. కలఁకు, గవఁకు మొదలయినశబ్దములను చూడుము.

అంత— అ. అనై అను సర్వనామ విశేషణమునకు నపుంసక బహువచన ప్రత్యయమయిన అకారమును చేర్ప అనైయ అనునది వచ్చును. ఇది సంక్షేపముచేత అన్న అగును; దీనికి అఱవములో అటువంటివి, అప్రమాణముకలిగినవి అని యర్థము. అన్న శబ్దముయొక్క రెండవనకారమునకు తాదేశమును మొదటినకారమునకు అనుస్వారాదేశమునురాఁగా అంత అయినది.

ఇంత— అ. ఇనైయ - ఇన్న, తె. ఇంత.

ఎంత— ,, ఎనైయ - ఎన్న, తె. ఎంత.

కొంత— కొన్ని శబ్దమువలన అంత ఇంత శబ్దముల సాదృశ్యముచేఁ బుట్టినది.

కొన్ని + అ = కొన్న = కొంత.

అట్టివాఁడు } — అట్టి. సర్వనామ విశేషణము. వాఁడు ప్రత్య
అట్టిఁడు } యము. అట్టివాఁడు = అట్టివఁడు = అట్టియఁ
డు = అట్టిఁడు.

ఇట్లు ఇట్టివాఁడు, ఇట్టిఁడు, ఇట్టివారు, ఇట్టిరు, ఎట్టివాఁ
డు, ఎట్టిఁడు, ఎట్టివారు, ఎట్టిరు, అట్టివారు, అట్టిరు.

అట్టిది } — అట్టి + అది = అట్టిది. అట్టి + అవి = అట్టివి.
అట్టివి }

ఇట్లు ఇట్టిది, ఎట్టిది, ఇట్టివి, ఎట్టివి.

అలవాఁడు — అ. అనైయ అను విశేషణము అన్న అగును.
దీనియందలి నకారద్వయమునకు లకారాదేశంబు
రాఁగా అల అని వచ్చును. దానికి వాఁడుప్రత్యయ
ముచేరగా అలవాఁడు.

అలది — అల + అది.

అలవారు — అల + వారు. ఎల్ల పదమును చూడుు.

తాను — ప్రా. క. తామ్ శబ్దము ఏకవచన బహువచనములకు
సామాన్యము. ఉప్రత్యయమును మకారమునకు న
కారాదేశమునురాఁగా, తాను అని సిద్ధించినది. నేను,
నేము చూడుము.

తాము — ఉప్రత్యయము మాత్రము.

తమరు = తాము + అరు. = తామరు, ఆకారమునకు హ్రస్వము.
తారు = తమరు.

తన్నుᴇ } ద్వితీయాప్రత్యమునకును షష్ఠీ ప్రత్యయమయిన అ
తమ్ముᴇ } కారమునకును మునుపు తాను తాము శబ్దముల ఆ
కారమునకు హ్రస్వాదేశము.

తన = తాను + అ.

తమ = తాము + అ.

ఎల్లవారు
ఎల్లరు
ఎల్ల } అ. అనైవర్ (తె. అందఱు) అనుపదములో ప్రాతిపదికమయిన అనై అనుపదము అన్న, అల్ల, ఎల్ల అని వికృతమయి సమస్తము అనే అర్థములో నుపయోగింపఁబడుచున్నది. దానికి వారు ప్రత్యయము చేరఁగా ఎల్లవారు వచ్చుచున్నది.

అ. ఎల్లార్. ఎల్లరు శబ్దమునందు అరుప్రత్యయము చేర్పఁబడుచున్నది.

191. విభక్తిరూపములు.

వాఁడు	వారు	వారలు	వాండ్రు	ప్ర.
వానిన్	వారిన్	వారలన్	వాండ్రన్	ద్వి.
వాని	వారి	వారల	వాండ్ర	విభ. ప్రా
వీఁడు	వీరు	వీరలు	వీండ్రు	ప్ర.
వీనిన్	వీరిన్	వీరలన్	వీండ్రన్	ద్వి.
వీని	వీరి	వీరల	వీండ్ర	విభ. ప్రా
ఎవఁడు	ఎవరు		ఎవండ్రు	ప్ర.
ఏఁడు	ఏరు			
వేఁడు	వేరు	ఎవఁడుయొక్క వర్ణవ్యత్యయరూపములు.		
ఏవాఁడు	ఏవారు	ఎవారలు	ఏవాండ్రు.	
ఎవ్వాఁడు	ఎవ్వారు	ఎవ్వారలు	ఎవ్వాండ్రు.	
ఎవ్వఁడు	ఎవ్వరు	ఎవ్వండ్రు.		
ఏని	ఏరి.			
ఎవని	ఎవరి.			
వేని	వేరి.			
ఏవాని	ఏవారి	ఏవారల	ఏవాండ్ర	విభ. ప్రా

ఎవ్వాని	ఎవ్వారి	ఎవ్వారల	ఎవ్వాండ్ర.
ఎవని	ఎవరి	ఎవ్వండ్ర.	

ఇట్లే ఇతర విభక్తులను ఊహించుకొనవలయు.

అది, స్త్రీలింగము.

దీనికి ఏకవచన రూపములు. ఒకతి (ఒరు + అది = ఒర్వది = ఒక్కతి) అను శబ్దమునుండి, ఒకతిని, ఒకతియొక్క, ఒకతిచేతన్ మొదలయిన రూపములు వచ్చునట్లు అదిని, అదియొక్క అనిరూపములు రావలెను. అట్లురాక అరవ నపుంసకలింగమయిన అదు శబ్దమునుండివచ్చిన అది అనుదానికి వచ్చునట్లు దాని, దానిన్, దానిచేత, దానియొక్క అని రూపములువచ్చును. ౧౬౯-వ విధిని చూడుము.

అది అద్ది ఆయది అయ్యది	అవి అవ్వి ఆయవి అయ్యవి		ప్ర.
దానిన్, ఆదానిన్, అద్దానిన్		వానిన్	ద్వి.
దాని ఆదాని అద్దాని		వాని.	విభక్తి ప్రా.

ఇది శబ్దము.

ఇది ఇద్ది ఈయది ఇయ్యది	ఇవి ఇవ్వి ఈయవి ఇయ్యవి	ప్ర.
దీనిన్, ఇద్దానిన్, ఈదానిన్	వీనిన్	ద్వి.

దీని
ఇద్దాని
ఈదాని } వీని విభ. ప్రా.

దీనన్ సప్తమివిభక్తి ప్రత్యయము అన్.

ఎదిశబ్దము.

ఏది, ఎది, ఎద్ది ఏయది, ఎయ్యది	ఏవి, ఎవి, ఎవ్వి ఏయవి, ఎయ్యవి	ప్ర.
దేనిన్, ఏదానిన్, ఎద్దానిన్	వేనిన్ ఏవానిన్ ఎవ్వానిన్	ద్వి.
దేని ఏదాని ఎద్దాని	వేని ఏవాని ఎవ్వాని	విభ. ప్రా.

ఏదానన్, ఎద్దానన్ సప్తమీప్రత్యయము అన్.

నీవు శబ్దము.

ప్ర.	నీవు ఈవు	మీరు, ఈరు. మీరలు, ఈరలు.
ద్వి.	నిన్నున్ నినున్ నీ	మిమ్మున్. మిమున్. మీ. విభ. ప్రా.

నకారద్వయములోను మకారద్వయములోను ఒకటికి లోపము.

నీ.	మీ. సమస్తషష్ఠీ.

నేను శబ్దము.

ప్ర.	నేను ఏను	మేము. ఏము. నేము, మనము.
ద్వి.	నన్నున్ ననున్ నా	మమ్మున్. మమున్. మా, మన.

అన్నిశబ్దము.

దీని విభక్తిప్రాతిపదికమునకువచ్చు ప్రత్యయములు ఇన్, ఇ. ఇనప్రత్యయ నకారమునకు ద్విత్వము. రెండవనకారమునకు టత్వమును మునుపటి నకారమునకు బింద్వాగమమును అగును. ఈబిందువునకు పాక్షికముగ లోపము.

అన్ని + ఇన్ + ఇ = అన్నిన్ని.
= అన్నింటి. [లోపము.
= అన్నిటి. బిందువునకు పాక్షిక
అన్నింటిన్.
అన్నిటిన్.
అన్నింటన్.
అన్నిటన్.

ఇట్లు, ఇన్ని - ఇన్నింటి
ఇన్నిటి.
ఎన్ని - ఎన్నింటి
ఎన్నిటి.
కొన్ని - కొన్నింటి
కొన్నిటి. మొదలగునవి.

అంత - అంతన్ - అంతకు - అంతలోన్.
ఇంత - ఇంతన్ - ఇంతకు - ఇంతలోన్.
ఎంత - ఎంతన్ - ఎంతకు - ఎంతలోన్.
కొంత - కొతన్ - కొంతకు - కొంతలోన్.

తాను శబ్దము.

తాను - తాము. తమరు. తారు.
తాన్నున్ - తమ్మున్.
తనున్ - తమున్.
తన - తమ.

సంఖ్యానామప్రకరణము.

—:o:—

192. ఒండు = అ. ఒన్ఱు, క. ఒందు. ఒందుయొక్క దకారము నకు డత్వము.

ఒకటి = ఒరువది - ఒరు - ఒకటి. అది నపుంసకప్రత్యయము.

= ఒర్వది. ఉల్లోపము.

= ఒక్కటి. రేఫవకారములకు కద్వయము, దకారమునకు టత్వము.

రెండు = అ. ఇరండు. వర్ణవ్యత్యయవిధిచేత ఇకారము రేఫమునకు పరముగావచ్చి ఎకారమయ్యె.

మూఁడు = అ. మూన్ఱు. ఆకారమునకు డత్వము. నకారమునకు ఖండబిందువు.

నాల్గు = అ. నాన్గు. దీనియందలి గకారమునకుపూర్వమయిన లకారము సహజము. అరవమునందు మాత్రము దానికి నత్వము.

ఐదు }
అయిదు } = అ. ఐందు. అనుస్వారమునకు లోపము. అనుస్వారస్థానములో నర్ధానుస్వార ముండవలసినది విడువఁబడినది. ఐకారమునకు అయి ఆదేశము.

ఆఱు = అ. ఆఱు.

ఏడు = అ. ఏఱు. ఱకారమునకు డత్వము.

ఎనిమిది = అ. ఎణ్బదు. కడపటి ఉకారమునకు ఇకారాదేశము. దానినిబట్టి వర్ణసమీకరణవిధిచే అకారమున కిత్వము, ణకారమునకు నాదేశము, బకారమునకు మాదేశము,

నకారమునకు వెనుక ఇకారాగమము. ఎనుబది యనునర్థము కలిగిన యెనిమిదియను పదము నకు ఏడునొకటియను నర్థము ప్రయోగ ముచేత సిద్ధించెను.

తొమ్మిది = అ. తొన్బదు. ఒన్బదు యొక్క మూలరూప ము. తొల్ అనఁగా పూర్వము. పదు పది. పదికిపూర్వమయినది.

పది = అ. పత్తు.

పదునొకటి = అ. పదినొన్ఱు. పత్తుశబ్దమునకు సరియయిన పదుశబ్దమునకు ఇఱ్ప్రత్యయము వెనుక, తోడ అను నర్థమునందువచ్చినది. 'పదిసంఖ్య కుపైన నొకటి' అని యర్థము. ఇన్ప్రత్య యముయొక్క ఇకారమునకు లోపము. ఒన్ఱుస్థానములో నొకటి.

పంద్రెండు = అ. పన్నిరండు=పన్రెండు. అ. ఇరెండుకు బదులు తె. రెండు. పన్ + డ్ + రెండు. నకార రేఫములకు నడుమ డకారము. న కారమునకు బింద్వాదేశము. 47-వ విధిని జూడుము.

పదుమూఁడు = పది+మూఁడు. వర్ణసమీకరణవిధిచేత దకా రముతోఁజేరిన ఇకారమునకు ఉత్వము.

పదునాల్గు = పది+నాల్గు. ఉత్వము పైఁజెప్పినట్లు. పన్రెండు మొదలయినవానిలో ఇఱ్ ప్రత్య యము లోపించినది.

పదునేను = అ. పదియైదు. పదిన్ + ఏను = పదినేను. ఉత్వము పైఁజెప్పినట్లు.

పదునాఱు = అ. పదియాఱు. ఇత్తునకుత్వము.

పదునేడు = అ. పదియేడు.

పదునెనిమిది = అ. పదియెట్టు. ఎట్టుస్థానములో నెనిమిది.

పందొమ్మిది = పది + తొమ్మిది = పన్తొమ్మిది = పందొమ్మిది. పదియొక్క దకారమునకు నత్వము. నకారమునకు పరమైన తకారమునకు దత్వము. నకారమునకు బింద్వాదేశము.

ఇరువది = ఇరు పది. అ. ఇరండునకు సమాసమునందు ఇరు అని రూపము. పకారమునకు వత్వము.

ఇరువదియొకటి = ఇరువది + ఒకటి.

ముప్పది = మూఁడుపది. సమాసమునందు మూఁడునకు అంత్యవర్ణలోపము రాఁగా మూ అని రూపము. మూ + పది = ముప్పది. ఊకారమునకు హ్రస్వము. పకారమునకు ద్విత్వము.

నలువది = నాల్గుపది. నాల్గుకు సమాసమునందు అంత్యవర్ణలోపము. ఆకారమునకు హ్రస్వము. పకారమునకు వత్వము.

ఏఁబది = ఐందుపది. ఐందుయొక్క అంత్యదుకారమునకు లోపమును, ఐకారమునకు ఏకారాదేశమును, పకారమునకు బత్వమును, అనుస్వారమునకు ఖండమును రాఁగా ఏఁబది.

అఱువది = ఆఱు పది. ఆఱుయొక్క ఆకారమునకు హ్రస్వము. పకారంబునకు వకారంబు.

డెబ్బది = ఏడుపది. వర్ణవ్యత్యయముచేత ఏకారము డకారమునకు వెనుకవచ్చి ఊకారమునకు

ఆదేశముకాఁగా డేబది అని వచ్చినది. ఏకారమునకు హ్రస్వమును, బకారమునకు ద్విత్వమునురాఁగా డెబ్బదియని వచ్చినది.

ఎనుబది = ఎణ్‌బదు. ఉత్తునకిత్వము. ణకారమునకు నాదేశము. నకారమునకును బకారమునకును నడుము ఉకారాగమము.

తొంబది = తొన్‌పది. అ.తొల్‌పది. ఎనిమిదికి ఎనుబది సంబంధించి యున్నట్లు,తొమ్మిదికి తొంబది సంబంధించియున్నది. తొంబది అనునది తొమ్మిది పదికి వచ్చుట ప్రయోగము చేత సిద్ధించును. ఎనిమిది చూడుము.

ఇరువది మొదలయిన పదంబులయందు పదిశబ్దము గ్రామ్యమునందు చేస్తది, వస్తది, చేస్తయి,వస్తయి అని వచ్చినట్లు, పయి అని వికారమునుబొంది, పయి అనుదానికి ఐకారాదేశము వచ్చుటచేత పై అగును.

ఉ. ఇరువై, ముప్పై, నలుభై, యాభై, అఱువై, డెబ్భై, ఎనభై, తొంభై. పకారమునకు వకారమును భకారమును కొన్నిచోటుల నాదేశము.

నూఱు = అ. నూఱు.

వేయి = సం. సహస్రమ్, ప్రాత క. సాసిరం. ఈ కన్నడపదమునందు మొదటి సకారమునకు లోపమును రెండవదానికి యత్వమునురాఁగా, ఆయిరం. దీనికి అంత్యాక్షరలోపమును ఆదియందు వకారాగమమును, ఆకారమునకు ఏత్వమును రాఁగా, వేయి సిద్ధించును.

సంఖ్యేయనామప్రకరణము.

ఒక్కఁడు = అ. ఒరువన్ + ఉ = ఒరువన్ + డ్ + ఉ = ఒరువండు = ఒర్వండ్డు = ఒక్కండు. రేఫవకారములకు కద్వయాదేశము. కకారమునకు లోపము పాక్షికము, ఒకఁడు.

ఓర్తి = అ. ఒరువన్ + ఇ = ఒరువ్ + ఇ = ఒర్వ్ + ఇ, ఓర్వి = ఓర్తి. అన్లోపము. రేఫముతోఁ జేరిన ఉత్తునకు లోపము. దానికి పూర్వమయిన ఒకారమునకు దీర్ఘము. వకారమునకు తకారము. (అ. ఒరుత్తి.)

ఒక్కఁతె } = ఒరువది,
ఒక్కతి } = ఒర్వది,
= ఒక్కఁది, రేఫవకారములకు కద్వయము.
= ఒక్కఁతి, దకారమునకు తత్వము.
= ఒక్కఁతె. ఇత్తున కెత్వము.

ఒక్కఁటి = ఒక్కఁదియందు దకారమునకు టత్వము.

ఇద్దఱు } = ఇరువరు = ఇరువురు. వర్ణసమీకరణవిధిచే
ఇరువురు } తవకారముతోఁ జే
ఇరుగురు } = ఇరుగురు. రిన అత్తున కుత్వ
ము. వకారమునకు
= ఇరువరు = ఇర్వరు పాక్షిక గత్వము. రే
= ఇవ్వరు ఫముతోఁ జేరిన ఉ
కారమునకు లోప
ము.

రేఫలోపము వకా
రద్విత్వము.

ఇద్దరు = ఇరువరు = ఇర్వరు వకారమునకు దా
= ఇవ్వరు = ఇద్దరు. దేశము.

మూఁగురు, ముగ్గురు, మూవురు, మువ్వురు = మూ + వరు = మూవరు = మూవురు. వకారముతోఁజేరిన అకారమునకు ఉత్వము. మూఁగురు; వకారమునకుగత్వము; మువ్వురు, ముగ్గురు; ఊకారమునకుహ్రస్వము. దానికి వెనుకనుండు గవలకు పాక్షికద్విత్వము.

నలువురు, నలుగురు = నాలు + వరు = నలువరు. ఆకారమునకు హ్రస్వము.
= నలుగురు. వకారముతోఁజేరిన అకారమునకు ఉత్వము.

అయిదుగురు, ఆఱుగురు, ఏడుగురు — పైఁజెప్పినట్లు.

తొమ్మండ్రు = తొంబది + వురు.
= తొంబ౯ + రు; పదియొక్క ఇకారమునకు లోపము. దకారమునకు నా దేశము. వు లోపము.
= తొంబ౯ + డ్ + రు. నరలకునడుమ డకారాగమము.
= తొంబండ్రు.

పదుగురు, పదువురు, పదురు = పది + వరు = పదువురు. అంత్యోకారమునుబట్టి వర్ణసమీకరణవిధిచే ఉకారమునకు పూర్వమయిన అకారేకారములకు ఉత్వము.

= పదుగురు; వకారమునకు గత్వము.

= పదువురు = పదురు. వులోపము.

ఇరువండ్రు = ఇరు + పది + వరు = ఇరువదువురు =
ఇరువదురు = ఇరువనురు = ఇరువండ్రు.
పది ఇకారమునకు ఉత్వము. వులోపము.
ఉలోపము, దకారమునకు నకారాదేశము.
నకారరేఫములకు నడుమ డకారాగమము.

ఇట్లే;

ముప్పండ్రు = మూఁడు + పది + వరు.

నలువండ్రు = నలు + పది + వరు.

ఏఁబండ్రు = ఏను + పది + వరు.

అఱువండ్రు = ఆఱు + పది + వరు.

డెబ్బండ్రు = ఏడు + పది + వరు.

ఎనుబండ్రు = ఎను + పది + వరు.

తొమ్మండ్రు = తొ[illegible] + పది + వరు.

నూఱుగురు = నూఱు + వరు.

వేగురు = వేయు + వరు. యుకారమునకు లోపము.

ఇట్లు ఇతరశబ్దంబులకు వ్యుత్పత్తులు ఊహ్యంబులు.